2021 ALMANAK

Türkiye'de Hukuk Devleti, Demokrasi, Sivil ve Ekonomik Özgürlükler

Editör: İsrafil Özkan

özgürlük araştırmaları

2021 Almanak
Türkiye'de Hukuk Devleti, Demokrasi, Sivil ve Ekonomik Özgürlükler

Editör: **İsrafil Özkan**

Düzelti: **Bengü Öztan**

Yazarlar: **Prof. Dr. Mustafa Erdoğan, Doç. Dr. Ali Rıza Çoban, Ömer Faruk Şen, Enes Özkan ve İsrafil Özkan**

Tasarım: **Serbest Kitaplar (info@serbestkitaplar.com)**

© **Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2022**

Bu çalışma, Freedom House tarafından desteklenmektedir.

Bu çalışmadaki görüşler yazarlara aittir. Freedom House ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin görüşlerini yansıtmaz.

özgürlük araştırmaları

Özgürlük Araştırmaları Derneği

Çankaya Mah., Atatürk Bul., No: 160 D: 10 Çankaya, Ankara

(312) 213 24 00 **www.oad.org.tr** **info@oad.org.tr**

ozgurlukarastirmalari **ozgurlukar**

İÇİNDEKİLER

Önsöz

HUKUK DEVLETİ 13

Giriş • Cezaevinde Ölümler ve Salgın Tedbirleri; Şeffaflık Sorunu; HSK'nın 13 Hâkim ve Savcıyı Meslekten ihraç Etmesi • Yargının Siyasallaşması • Hukuki Reformlar; RTÜK'ün Medya Kuruluşlarına Verdiği Cezalar; Anayasa Mahkemesi'nin Çıplak Arama Nedeniyle Verdiği ihlal Kararı • Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Osman Kavala Açıklaması • Freedom House "Dünyada Özgürlük" Raporu ve Türkiye • Yargı Paketi TBMM'de; HDP'ye Kapatma Davası • Kanal İstanbul Tartışmaları • Güvenlik Soruşturması Kanunun Yürürlüğe Girmesi • AİHM'in OHAL Dönemi İhraçları ile İlgili İlk İhlal Kararı • OHAL Uygulamalarının Süresinin Üç Yıl Uzatılması • AİHM 2015 FETÖ Davalarını Etkileyecek Önemli Bir Karar Verdi; Hükümet Sistemi Tartışmaları; 770 Kişinin Mal Varlığı Donduruldu; AİHM Nazlı Ilıcak'ın Tutuklanmasının Sözleşmeyi İhlal Ettiğine Karar Verdi • Sonuç

SİVİL ÖZGÜRLÜKLER 33

Giriş • Avukatları ve Baroları Susturma Teşebbüsleri • Gazetecilerin Mal Varlığına El Konulması; Sokak Röportajında Hükümeti Eleştiren Vatandaşın Tutuklanması; AİHM Demirtaş'ın Kararı; Hükümetten Sosyal Medyaya İlişkin Yeni Kısıtlama Sinyali • Cumhurbaşkanına Hakaret Davaları ve İfade Özgürlüğü • MHP Lideri Devlet Bahçeli Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ı Tehdit Etti • Hükümetin Salgınla Mücadele Gerekçesiyle İçki Satışlarına Yönelik Kısıtlamaları • LGBTİ "Onur Yürüyüşü" ve Barışçıl Gösteri Hakkı; Anayasa Mahkemesinin Kaos GL Başvurusunda Kişi Bakımından Yetkisizlik Kararı • Barınamayanlar Hareketi'nden 30 Kişi Gözaltına Alındı • İçişleri Bakanlığı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne Özel Teftiş Başlatıyor; Cumhurbaşkanı Erdoğan AİHM'in Kavala ve Demirtaş İlgili Aldığı Kararları Tanımadığını Söyledi • Sonuç

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER 47

Giriş • Fransız Mallarına Boykot • Yeni Ekonomi Planı • Halkbank Davası • Türkiye Ekonomisinde Deprem • Türkiye Enflasyon Verilerinde Manipülasyon Şüphesi; İşsizlik Aslında Neyi İfade Ediyor? • Enflasyon ve Refah Kaybı; 128 Milyar Doların Akıbeti Merak Ediliyor • 2020 Bütçe Açığı ve Vergi Artışları Yaşanma İhtimali • Türkiye Neden Ucuz? • Bu Büyüme, Gerçek Bir Büyüme midir? • Stokçuluğun Kaynağı Hükümet mi?; Yeni Bir Kredi Genişlemesi İhtimali; Asgari Ücret Artışı ve Fiyat Mekanizmasının Bozulma Riski • Türk Lirasının Kara Yılı • Sonuç

SİVİL TOPLUM 63

Giriş • FATF Önerileri ve Derneklerin Üzerinde Kurulabilecek Baskılar • 7262 Sayılı Kanunun Kâr Amacı Gütmeyen Örgütlere Etkisi Anketi; Chrest Vakfı'ndan Fon Alan Dernekler Hakkında İşlem Başlatılması Talep Edildi; Devlet Denetleme Kurulu'nun (DDK) Denetleme Alanına Kooperatifler ve Birlikler ile Vakıf, Dernek, Meslek Kuruluşlarının Kurduğu Ortaklıklar ve İştirakların da Eklenmesi • Yeni STK Yasası Sonrası Yaşananlar II: LGBTİ Dernekleri vs. Hükümet Yanlısı Dernekler • Sonuç

Bu çalışma Ekim 2020 – Ocak 2022 tarihleri arasında Freedom House iş birliğiyle yürütülen "Türkiye'de Hukuk Devleti ve Demokrasi İzleme Projesi" kapsamında hazırlanan Özgürlük Gündemi adlı bültenlerin sadeleştirilmiş hallerinin bütününden oluşmaktadır. 2020-2021 yıllarında Türkiye'de hukuk devleti, demokrasi, sivil ve ekonomik özgürlüklerde yaşanan en önemli olayların ele alındığı bu çalışmada sadeleştirilmiş halleri yer alan Özgürlük Gündemi bültenleri Prof. Dr. Mustafa Erdoğan, Doç. Dr. Ali Rıza Çoban, Ömer Faruk Şen, Enes Özkan ve İsrafil Özkan tarafından hazırlanmıştır. Hem projede yer alan uzmanlara hem proje ekibimize teşekkür eder, bu çalışmanın zamanın en geçer akçe olduğu bu dönemde okuyuculara hızlı ve güvenilir bir bilgi ve yorum kaynağı olmasını temenni ederiz.

İsrafil Özkan

Özgürlük Araştırmaları Derneği Genel Sekreteri

Önsöz

Türkiye demokrasisi son on yıldır eşi benzeri görülmemiş bir hızda erozyona uğruyor. Halbuki, bir önceki on yılda durum çok daha farklıydı. AKP, 2002'de iktidara geldiğinde Avrupa Birliği ve IMF gibi saygın uluslararası kuruluşlar ve kurumlar tarafından demokrasi ve piyasa reformlarını başarılı bir şekilde uygulayan örnek ülke olarak gösterilmekteydi. Öyle ki, 2004 yılında New York Times, o zamanlar Başbakan olan Erdoğan hakkında "İslami bir karaktere sahip olan Başbakan liderliğinde Türkiye demokratik çoğulculuğu destekleyen Avrupa Birliği'nin kesin kabul kriterlerini karşılamayı amaçlayan geniş kapsamlı reformları yürürlüğe koyan" başarılı bir politikacı olduğunu söylemişti. Peki ne oldu da Avrupa'nın öykünerek izlediği 'muhafazakâr demokrat' prensler sivil, politik ve ekonomik özgürlükler alanında bu denli bir eksen kayması yasayarak baskıcı ve muhafazakâr otoriter kimliğe büründüler? Geçtiğimiz on yıl içerisinde, Türkiye öncelikle başarılı bir şekilde uyguladığı piyasa reformlarından ciddi bir bicimde saptı; ülkenin mali ve ekonomik yapısı 1990'ların çalkantılı dönemlerini andırırcasına yüksek enflasyon çıkmazına girdi. Avrupa Birliği ve IMF ile olan ilişkiler artık geri dönülemez bir noktada bozuldu ve Türkiye yüzünü demokratik Batı'dan otoriter Doğu'ya çevirdi.

Aslında sorunun temelinde, Türkiye demokrasinin kurumsal yapısının kaygan ve politik müdahaleye oldukça açık olması yatıyor. Türkiye'nin 2000'li yılların başlarında yeterli görünen "bon pour l'orient' demokratik rejim, iktidar ekonomik ve politik olarak güçlendikçe ve merkezileştikçe yerini islami ve otoriter bir rejime bıraktı. Kurumsal çöküşe eşlik edecek biçimde, muhalefet ve sivil toplum keyfi ve baskıcı kararlarla susturuldu, toplumun farklı kesimleri iktidarın, artık bağnaz bir milliyetçilikle de malul, dar politik cemaati içine hapsedildi. Özgürlük bültenlerinde okuyacağınız üzere, Türkiye demokrasisi elde ettiği bütün kazanımlarını iktidarın beka ve egemenlik nostaljisi uğruna tek tek kaybetti. Öyle ki, Türkiye devleti yalnızca kendi teritoryal bütünlüğünde değil, yayılmacı bir politikayla sınırları ötesinde de otoriter baskısını tahkim etme uğraşısı içine girdi. Şimdilerde artık iktidarın ortağı olan MHP ile düşününce, otoriter ve dışlayıcı milliyetçi heyula öz evlatlarını da acımasızca kendi politik cemaati dışına itti. AKP iktidarının içine girdiği buhran ve güç yozlaşmasının en açık emaresi olarak gösterebileceğimiz bu husus sonucunda, önce AKP'nin altın yıllarının mimari olan teknokratik politikacılar partiden sürgün edildi, ardından dış politikada sözde sıfır sorun politikasının öncüleri olan yayılmacı cenah saf dışı bırakıldı. Bu noktada, hükümete karşı muhalefetin aktörleri çeşitlenmiş ve AKP-MHP güç bloğuna karşı Türkiye demokrasisini diriltecek yeni bir kurumsal inşanın önü açılmıştır. Sivil toplum, ideolojik spektrumun her noktasından siyasi partiler ve insan hakları savunucularının öncülüğünde çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi inşası Türkiye'yi içerisine düştüğü cendereden çıkaracak yegâne alternatif olarak duruyor.

Öncelikle, ekonomik özgürlükler alanında, piyasayı yeniden serbest kılacak demokratik bir görünür elin müdahaleye sokulması bu yeni muhalefet hattının en önemli unsurudur. Bunun için, Merkez Bankası yeniden bağımsızlaştırılmalı ve ekonomi enflasyon hedeflemesine geri dönmelidir. Bozulan mali yapı için, devlet harcamaları şeffaflaştırılmalı ve bütçe fazlasını hedefleyen mali politikalar devreye sokulmalıdır. Ekonomide üretken olmayan, doğaya ve şehirlere zarar veren inşaata dayalı bozguncu büyüme modeli yerine katma-değeri yüksek teknoloji-yoğun sektörlere yatırım yapılmalı; endüstriyel politikalarda ucuz-rekabete ve ihracata dayalı sözde Çin tipi kalkınma modelinden vazgeçilmeli ve ülke ihracatının ithalata bağımlılığı düşürülmelidir. Ne var ki bu öneriler, hükümetin 2000'li yıllarda politik ajandasını oluştursa da iktidarın içine girdiği karanlık tünelde bu öneriler dar çıkar siyaseti uğruna hep ötelendi. Sivil özgürlükler alanında, sivil toplum üzerinde bir hayalet gibi gezen 7262 sayılı yasa iktidarın sivil toplumu muhafazakâr bir sopa ile ehlîleştirme politikasının tezahürü olarak çıktı. Geçtiğimiz 2021 yılının en vahim gelişmelerinden biri olan bu yasaya ilişkin hem seküler hem muhafazakâr sivil toplum örgütlerinin bir araya gelmesi ve bu birlikteliklerden doğacak demokratik ve çoğulcu muhalefet hattı oldukça önemli bir demokratik alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakâr ve milliyetçi iktidarların güçlerini merkezîleştirdikçe öncelikli olarak sivil toplumu hedef alması sadece Türkiye özelinde görülen bir vaka değildir. Nitekim, pek çok ülkede benzeri politikaları gözlemlemek mümkün. Viktor Orbán Macaristan'ın da iktidar özgürlükçü ve liberal sivil topluma savaş açmış ve sonucunda pek çok sivil toplum örgütü iktidarın baskıcı politikası altında ezilmiştir. Türkiye içinse, hak savunuculuğunun evrensel bir olgu olmasından hareketle, diğer ülke sivil toplumları ile kurulacak ilişkiler ve iş birlikleri önemli bir muhalefet hattı olarak düşünülebilir. Hukukun üstünlüğü konusunda, yargının siyasallaşması ve tamamıyla yürütmenin kontrolü altına girmesi 2021 yılında da hız kesmeden devam etti. Öyle ki, yargı yoluyla, iktidar toplumun en mikro alanlarına dahi gücünü zerk etmiş, yalnızca önde gelen siyasiler ve hak savunucuları değil, öğrencilerden, bilim insanlarından ve sıradan

vatandaşlardan oluşan geniş bir halk kesimi idarenin keyfi kararlarıyla anayasayla korunan temel haklarından mahrum edilmiştir. iktidar bir yandan hukuk yoluyla çıplak gücünü ifa ederken bir yandan gücüne meşruiyet sağlayacak kültürel hegemonyasını da inşa yoluna gitmiştir. iktidarın, toplumun kendisine karşı olan geniş bir kesimiyle girdiği mücadelenin bu son cephesinde, islami tandanslı baskıcı bir karşı kültürel hegemonya Cumhuriyetin temel dayanağı olan çoğulcu ve seküler yaşam biçimlerine karşı bir alternatif olarak devreye sokulmuştur. Böylesi bir politik ajanda için her krizi bir fırsat olarak değerlendiren iktidar, öncelikle pandemi koşullarını fırsat bilerek içki satışlarını yasaklama yoluna gitmiş, ardından Boğaziçi Üniversitesine demokratik teamülleri es geçerek kayyum rektör atamış ve ülkenin en güzide özgürlükçü bilim kurumunu otoriter baskı altına almıştır.

Gelinen son noktada, toplum siyasi olarak polarize olmuş, ekonomik açıdan güvensizleştirilmiş ve Başkanlık sistemi ile demokratik kurumlar bypass edilmiştir. AKP iktidarlarının altın yıllarından kâbus yıllarına geçiş olarak adlandırılabilecek bu süreçte istikrar adı altında uygulamaya konan her politika çok daha büyük bir istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır. Bu istikrarsızlığın temel nedeni, iktidarın içsel bütünlükten yoksun, ideolojik saiklerle ortaya koyduğu politikalardır. Bu açıdan Türkiye'de yaşananlar, AKP ve MHP ile kristalize olan yayılmacı ve milliyetçi ideolojik formun muhafazakâr bir anlayışla toplumun her alanına nüfuz etmesi ve bu yolla topyekûn siyasi, ekonomik ve kurumsal dönüşümdür. Böylesi bir dönüşüm süreci içerisinde toplum, birbirine işlevsel olarak bağlı organik bir yapı olarak yüce bir Leviathanın parçası olarak görülmekte ve sivil topluma ilişkin özgürlükler birbiri yok edilmektedir. Demokrasinin yeniden tesisi için öncelikle, dünyada eşi bulunmayan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden güçlendirilmiş parlamenter sisteme dönüş yapılmalıdır. Ancak böylesi bir rejim değişikliği ile güçler ayrılığı yeniden kurulabilir. Ülkenin ekonomik yapısına ilişkin, yapısal reformlar devreye sokulmalı ve piyasa ekonomisinin yeniden işlerliği sağlanmalıdır. Bu reformlar, ülkenin dış kaynak açığını azaltmaya yönelik bir dizi ekonomik reformdan ekonominin temel kurumlarını liyakate ve piyasa ekonomisinin ilkelerine göre yeniden dizayn etmeye kadar birçok reformu içermelidir. Spekülatif yabancı para girişi yerine doğrudan yabancı yatırım teşvik edilmeli, emeğin verimliliği artırılmalı ve vergiler bu amaçlar doğrultusunda reforma tabi tutulmalıdır. Yargının siyasallaşmasının her formu, jüristokrasi ve yürütmenin kontrolü altına girmesi, engellenmeli ve bunun için kilit kurumlardan bir tanesi olan HSK'nın yapısı demokratik ilke ve ölçülere göre değiştirilmelidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum kriterlerine dönmesi her bir ekonomik, sivil ve politik reformlar için kilit bir noktada durmaktadır. Artık sadece, iktidarın milli egemenlik ve bağımsızlık söyleminde araçsal olarak siyasi bir canavara dönüştürülen Avrupa Birliği, yeniden siyasal söylemde demokrasi ve özgürlük ekseninde tartışılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, iktidarın iddia ettiğinin aksine, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik mücadelesi her zaman demokrasinin derinleşmesi ile paralel giden bir süreç olmuştur. Bu bağlamda, Cumhuriyetin yüzyıllık demokrasi ve özgürlük repertuvarı kurumsal açıdan ve değerler yönünden oldukça zengindir. AKP iktidarlarının, Gezi sürecinden itibaren ivme kazanan otoriter yönelimi ise bu açıdan oldukça kısırdır. Öyle ki, tek adam yönetimi altında iktidarın ne kurumsal olarak dayanabileceği bir zemin vardır ne de dar kapsamlı islami-milliyetçi ideolojik doktrini iktidara ihtiyaç duyduğu meşruiyeti sağlayabilir.

Muhafazakâr demokrasiden islamcı otoriteryenizme uzanan AKP'nin uzun yirmi yıllık iktidarının bilançosunu, 2021 yılı için sizler için raporladık. Ekonomik ve sivil özgürlükler alanında yaşanan kayıplardan, sivil toplum ve hukukun üstünlüğünün yaşadığı dramatik erozyonlara kadar uzanan geniş bir spektrumda Türkiye demokrasinin içerisine düştüğü buhranı anlattık. 2021 yılı demokrasi ve özgürlükler açısından oldukça kara bir tablo sunsa da 2022 yılı için Türkiye demokrasisini daha aydınlık günler beklediğini söylemek mümkün. Her ne kadar ekonomik koşulların ağırlığı altında demokrasi mücadelesi vermesi oldukça zor olsa da iktidarın yanlış politikaları hem kendisini hem de kendisine inanmış geniş halk kesimlerini iktidardan uzaklaştırmaktadır. Yaklaşan seçimlere ilişkin, muhalefet partilerinin birbirleriyle olan iş birliği ise gelecek adına umut beslemek için olumlu bir gelişme olarak gözükmektedir. Aynı şekilde, iş çevrelerinin ve uluslararası kuruluşların iktidarın özellikle ekonomi politikalarına yönelttiği eleştiriler hükümeti giderek yalnızlaştırmaktadır. Unutulmamalıdır ki, AKP 2002'de iktidara geldiğinde toplumda her kesimin desteğini almakla yetinmemiş aynı zamanda uluslararası çevrelerin de onayını kazanmıştı. Türkiye gibi gelişmekte olan demokratik piyasa ekonomileri için böylesi bir desteğin etkisiyle Türkiye'nin on yıllardır süregelen problemleri bir bir çözülmüş ve 2001 krizinin vahameti bertaraf edilmiştir. Yirmi yıl sonra yine bir ekonomik krizin gölgesinde, Türkiye siyasal ve sosyal olarak bir yol ayrımında duruyor. iktidarın son yılda ortaya koyduğu pratikler, ne yazık ki, iktidarın yanlışlarından dönmesi için pek bir umut vermemektir. Bu noktada Türkiye sivil toplumu, demokrasinin son kalesi olarak en önemli aktör olarak karşımıza çıkıyor. Çözülen kurumsal ve toplumsal yapının yeniden inşasında sivil toplum önderliğinde özgürlük ve demokrasi mücadelesi hiç olmadığı kadar önemli bir konuma gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, anayasada belirtildiği üzere, yeniden 'demokratik, laik ve sosyal bir hukuk' devleti olması dileğiyle.

HUKUK DEVLETİ

Giriş

2020-2021 yılları siyaset, ekonomi, hukuk ve dış politika gibi birçok alanda, Türkiye'nin etkileri uzun sürebilecek meydan okumalardan ve sınamalardan geçtiğini ifade etmek yanlış olmaz. Bu süreçte hem küresel seviyede yaşanan çok boyutlu krizler hem de Türkiye'nin kendi iç dinamikleri dolayısıyla yaşanılan kırılmaların etkisi uzun yıllar boyunca etkisini sürdürecek gibi duruyor. Bu bağlamda, Özgürlük Araştırmaları Derneği olarak Nisan 2020 yılından beri yürüttüğümüz "Özgürlük Gündemi" başlıklı bültenlerimiz ile hukuk devleti, sivil toplum, sivil özgürlükler ve ekonomi alanlarında gelişmeler ve analizler sunarak Türkiye'nin içinden geçtiği bu zaman tünelinden okurlara ışık tutmaya çalıştık.

Türkiye'nin hukuk ve demokrasi alanında karşı karşıya kaldığı meydan okumaları birçok gösterge üzerinden okumak mümkün. Anayasanın darbe dönemi ürünü olması, yargının siyasallaşması ve yargıya güvenin azalması, kuvvetler ayrılığının neredeyse fonksiyonlarını kaybedecek noktaya gelmesi, insan hakları konusunda uluslararası göstergelerde Türkiye'nin neredeyse listenin sonlarında kendine yer bulması, denge ve denetleme mekanizmalarının işlevsiz hale gelmesi ve kurumlara siyasi saiklerle yapılan atamalar ve daha birçok nedenden dolayı Türkiye'nin hukuk devletinde ve demokraside ciddi gerilemeler yaşadığını ifade etmek mümkündür. Yoruma daha az kapalı göstergelerden biri de Türkiye'nin en önemli araştırma kurumlarından biri olan Türkiye Raporu'nun (TR) geçtiğimiz yıl yaptığı ulusal ankettir. TR'nin 2021 yılında yaptığı anket ve araştırmalarda vatandaşlara demokrasi memnuniyeti araştırması yapılmış ve katılımcılara Türkiye'deki demokrasinin işleyişinden ne kadar memnun oldukları sorulmuştur. Katılımcıların %45'i hiç memnun olmadığını; demokrasini işleyişinden memnun olmayanların oranı ise %56; %12'si ise demokrasinin işleyişinden ne memnun olduklarını ne de olmadıklarını ifade etti. Son olarak demokrasinin işleyişinden memnun olanların oranı ise %33 olmuştur.

Bu göstergelere referans olarak Avrupa Komisyonu'nun "AB Genişleme Politikası ve 2020 Genişleme Paketi" başlıklı belgesinde Türkiye ile ilgili değerlendirmelere bir göz atmak yaşanan durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Türkiye raporda demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanlarında *gerilediği*, bu alanlarda üyesi olduğu Avrupa Konseyi ve organlarının kararlarını yerine getirmediği belirtilmektedir. insan hakları ve temel özgürlükler alanlarında yasal mevzuatın ve pratikte uygulamanın Avrupa insan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa insan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı ile uyumlu hale getirilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.

Yukarıda açıklananlar da dahil olmak üzere "Özgürlük Gündemi" bültenlerinin ilk başlığı olan "hukuk devleti ve demokrasi" başlığı altında Türkiye'de yaşanan gelişmeleri hukuk devleti ve demokrasi bağlamında ele aldık. Özellikle son dönemde açıklanan Avrupa Birliği Komisyonu'nun Türkiye hakkındaki "İlerleme Raporu"nda yer alan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş kriterlerinin birçoğunda gerileme yaşaması hukuk ve demokrasi alanlarında derin bir krizin habercisi olarak yorumlanabilir. AB'ye giriş kriterlerinin hemen hemen tamamında -insan hakları ve demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı, sivil topluma uygulanan baskılar, kamu idaresinin siyasallaşması ve piyasa ekonomisi gibi birçok alt başlıkta- Türkiye ciddi gerilemeler yaşadı. Bu gelişmeleri anlayabilmek, bunlara çok yönlü bakabilmek ve dersler çıkararak hukuk devleti ve demokratik teamüllere uygun kurum ve kuruluşların oluşması için son dönemlerde yaşanan olayları iyi analiz etmek hayati önem taşımaktadır. Sonraki bölümde 2020-21 yılında yaşanan olay ve olguları inceleyerek Türkiye'nin hukuk devleti ve demokrasi karnesine ilişkin analizler sunuyoruz:

YARGININ SİYASALLAŞMASI

Yargının siyasallaşması sorununu hatırlatan bir diğer mesele, Anayasa Mahkemesinin 2020 Nisan ayında "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda" yer alan ve şehirlerarası yollarda gösteri yapılmasını tamamen yasaklayan düzenlemeyi iptal etmesi nedeniyle hükümetin hedefi haline gelmesidir. AYM'ye yönelik ağır eleştiriler sonucunda mahkeme üyeleri üzerinde baskı yaratıldığına dair şüpheler uyandı. Yargıda yaşanan gerilemenin bir diğer göstergesi de işkence yapıldığına dair iddialar oldu. 2020'de Van'ın Çatak ilçesinde askerler tarafından terör örgütüne yardım ettiği gerekçesiyle gözaltına alınan iki kişinin helikopterden atıldığı iddia edilmiş. Olay hakkında açılan soruşturmaya ilişkin olarak ise yayın yasağı getirilmiştir. Daha sonra da bu haberi ilk yapan Mezopotamya Ajansı muhabirleri gözaltına alınmıştır.

HSK'nın 13 Hâkim ve Savcıyı Meslekten ihraç Etmesi

Somut bir eyleme dayanmadan bir hâkim veya savcının meslekten çıkarılması açık bir şekilde hukuka aykırı olduğu gibi Anayasa'da belirtilmesine rağmen Resmî Gazetenin 3 Aralık 2020 tarihli nüshasında yayınlanan 27.11.2020 tarihli Hakim ve Savcılar Kurulu (HSK) kararı uyarınca 13 hâkim ve savcı FETÖ/PDY Terör örgütü ile irtibat ve iltisaklı olmaları dolayısıyla meslekten çıkarılması hakimlik teminatı ilkesini de zedelemiştir. Ayrıca bu ihraçlar tüm hâkim ve savcılar üzerinde korku iklimi yaratarak soruşturma ve kovuşturma altında olan bireylerin adil yargılanma hakkını ihlal etmiştir. Buna ek olarak Emniyet Genel Müdürlüğünün Bylock içeriklerine dayanarak karar verildiğini açıkla-ması somut suçlamaların bildirilip bildirilmediğine dair belirsizlikler yarattı.

Hukuki Reformlar

2020 Aralık ayında ekonominin kötü gitmesi ve yaşanan siyasi meydan okumalar hukuki reformların gerçekleştirilmesine dair bir gündem oluşmasını sağladı. Türkiye'de mevcut hukuki düzenin yabancı yatırımcı için öngörülebilir ve güvenceli bir hukuk ve yargı ortamı sunmadığı ve bu durumun hala devam ettiği açık bir şekilde gözlemlenebilir. Ancak hukuk ve yargıya ilişkin sorunlara dar bir çerçeveden bakılması gerçekçi bir çözüm programı uygulanmasını olanaksız hale getirmektedir. Zira hiçbir denge ve denetleme mekanizmasının işlemediği bir ortamda tali yasa değişiklikleri ile herhangi bir iyileşme sağlanması mümkün olmamaktadır.

696 sayılı OHAL KHK'sı ile 668 sayılı KHK'nın (6755 sayılı Kanun) 37. maddesine eklenen ikinci fıkra ile 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsünün bastırılması kapsamında hareket eden kişilerin bu fiilleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluklarının doğmayacağı öngörüldü. Bu kuralın şekil ve esas bakımından iptali talebiyle açılan davada Anayasa Mahkemesi, kuralın anayasaya aykırı olmadığına karar verdi.

RTÜK'ün Medya Kuruluşlarına Verdiği Cezalar

28 Kasım 2020 tarihinde Haber Türk kanalında yayınlanan bir tartışma programında CHP Mersin Milletvekili Ali Mahir Başarır Tank Palet Fabrikası'nın Katar'a satılmasını ima ederek "ilk kez devletin ordusu Katar'a satılmış" ifadelerini kullanması yaklaşık bir hafta süren siyasi polemiklerin başlamasına neden oldu. 2021 yılının başlarına RTÜK'ün Haber Türk kanalına 5 kez program durdurma ve en üst sınırdan para cezasına karar vermesi damga vurdu. Bunun sonucunda RTÜK'ün bu yaklaşımı hem ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün özüne dokunmuş hem de eğer ortada bir suç varsa dahi, suçun şahsiliği ilkesini ihlal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin Çıplak Arama Nedeniyle Verdiği ihlal Kararı

HDP milletvekili ve insan hakları savunucusu Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun gündeme getirdiği çıplak arama iddiaları tartışılırken Anayasa Mahkemesi Rüya Ağdaş Sönmez başvurusunda başvurucunun çıplak arama iddialarının etkili bir şekilde soruşturulmaması nedeniyle kötü muamele yasağının usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir. Başvurucu 2016 yılında metro girişinde çantasının aranması nedeniyle çıkan tartışma dolayısıyla götürüldüğü polis merkezinde üst araması yapılacağı gerekçesiyle çay ocağına götürüldüğünü, burada darp edildiğini ve soyundurularak çıplak halde otur-kalk yapmaya zorlandığını iddia etmiştir. AYM'nin bu kararı kolluk kuvvetlerinin yetkisini kötüye kullandığı vakalarının adli mercilerce etkili bir şekilde soruşturulmadığını göstermektedir.

MUHALEFET PARTİLERİNE BASKI

HDP dışındaki diğer muhalefet partilerinin 2019 yerel seçimlerinde istanbul, Ankara, Adana, Mersin ve Antalya gibi büyükşehir belediyelerini kazanarak kayda değer bir başarı ortaya koymasıyla beraber hükümetin yerel otoriteler üzerindeki baskısı artmıştır. Bu süreçte, hükümet muhalif belediyelerin faaliyet alanlarını daraltmaya yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Merkezi ve yerel yönetimler arasında iş birliği gerektiren birçok konuda belediye başkanlarını yetkileri ya ellerinden alınmış ya da büyük oranda kısıtlanmıştır. Bu durum, yerel yönetimlerin seçilmiş temsilcilerinden ziyade valilikler/kaymakamlar eliyle yönetilmesine sebebiyet vermektedir. Buna ek olarak, 2020 yılında yaşanan bir diğer önemli gelişme Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili Enis Berberoğlu'nun bireysel başvurusuna ilişkindir. Bireysel başvuruyu inceleyen Anayasa Mahkemesi, seçme ve seçilme hakkının ihlaline karar vermiş ve ihlalin kaldırılması için yeniden yargılama yapmak üzere kararını istanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesine göndermesine rağmen yerel mahkeme, Anayasa Mahkemesinin yetkisini aşarak yerindelik kararı verdiği gerekçesiyle yeniden yargılama talebini reddetmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi yayınladığı gözlem raporunda Berberoğlu'nun haklarının gecikmeksizin iade edilmesini talep etmesi, hukuk devletine ilişkin kaygıları daha da arttırdı.

HDP'YE YÖNELİK OPERASYONLAR

2020 yılında yaşanan HDP'ye yönelik operasyonlar demokratik norm ve kurumları derinden zedeleyerek Türkiye'nin yargı bağımsızlığına ilişkin güvensizliği arttırdı. 2014'te yaşanan "Kobani Eylemleri" ile ilişkili olarak 25 Eylül 2020 tarihinde 7 ilde HDP'lilere yönelik operasyon düzenlenmesi ve devamında eski HDP milletvekillerinin, il/ilçe yöneticilerinin ve Kars Belediye Başkanı Ayhan Bilgen'in de aralarında bulunduğu 82 kişinin gözaltına alınması, toplumsal ve siyasal seviyede HDP'ye yönelik baskıların artması ile yargının siyasallaşması sorununu yeniden ortaya çıkardı.

Cezaevinde Ölümler ve Salgın Tedbirleri

COVID-19 salgını nedeniyle 2021 yılında cezaevlerinde ölüm sayılarında ciddi artışlar yaşandı. Salgın tedbirlerine uyulmayan, sosyal mesafe ve hijyen koşullarının uygulanmadığı cezaevlerinde salgını azaltıcı tedbirler kapsamında sadece hükümlü ve tutukluların aileleriyle görüşmelerine kısıtlamalar getirilmiştir. Ancak salgının cezaevlerini nasıl etkilediği konusunda aileler ve kamuoyu yeterince bilgilendirilmemiştir.

Şeffaflık Sorunu

2020 Mart ayında Türkiye'de COVID-19 vakalarının yaşanması ile en çok tartışılan konulardan biri Sağlık Bakanlığının duyurulan günlük koronavirus tablolarında "vaka sayısı" yerine "hasta sayısı" ifadesini kullanmaya başlaması ile şeffaflık sorunu tartışmaları oldu. Her ne kadar "vaka" ve "hasta" arasında yapılan ayrımın evrensel bir temelden yoksun olduğunu başta Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) olmak üzere birçok uluslararası kuruluş belirtse de Sağlık Bakanlığının bu ikircikli ve şeffaflıktan yoksun yaklaşımı vatandaşların kafasında Türkiye'nin hukuk devleti anlayışına ciddi zararlar verdi.

MAFYA–SİYASET İLİŞKİSİ

2020 yılının son aylarında başlayan ve hala etkileri devam eden mafya liderlerinin siyasi alandaki mevcudiyeti iyice gün yüzüne çıkarak Türkiye'de siyaset ve mafya arasındaki ilişki kamuoyunun gündemine oturmuştur. 2000'li yılların başında etkisini yitiren mafya liderlerinin günümüzde tekrar görünürlük kazanmaları ve siyasi gündem yaratabiliyor olmaları, Türkiye demokrasisinde yaşanan gerilemenin başka bir göstergesidir. Organize suç örgütü liderliğinden hüküm giymiş olan Alaattin Çakıcı yazdığı bir mektupta CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nu açık bir biçimde tehdit etmesi kafalarda ciddi sorular yaratmıştır. Bir organize suç örgütü liderinin ana muhalefet partisi başkanını bu kadar rahat bir biçimde tehdit etmesi ve herhangi bir hukuki yaptırımla karşılaşmaması hukukun üstünlüğü ilkesinin hiçe sayıldığını gösterdiği gibi aynı zamanda muhalif siyasi liderlerinin can güvenliği olmadığını göstermektedir. Yine bu süreçte Sedat Peker gibi birçok mafya liderinin birçok siyasi kurum ve kişi ile kurduğu yasadışı ilişkiler ortaya çıkmış ama bunlara dair herhangi somut adım atılmamıştır.

FREEDOM HOUSE "DÜNYADA ÖZGÜRLÜK" RAPORU VE TÜRKİYE

Freedom House tarafından yıllık olarak dünyadaki siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin durumuna dair araştırmaların sonuçlarının açıklandığı Dünyada Özgürlük raporu bu yıl "Demokrasi Kuşatma Altında" başlığıyla yayımlandı. 2021 yılının ilk periyodunda yayınlanan bu rapora göre son 10 yılda özgürlüğün en çok zarar gördüğü -Mali'den sonra- ikinci ülke konumunda olan Türkiye, "küresel özgürlük puanlarına" göre sıralanan 196 ülke arasında 100 üzerinden aldığı 32 puan ile 146. sırada yer alarak "özgür olmayan" ülkeler kategorisinde bulunuyor. Puanlamanın detaylarına bakıldığında, Türkiye'nin siyasi haklardan 40 üzerinden 16, sivil özgürlüklerden ise 60 üzerinden 16 puan alabildiği görülüyor. Bu iki başlık altında Türkiye'nin seçim süreçleri, siyasal çoğulculuk ve katılım, hükümetin işleyişi, ifade ve inanç özgürlüğü, örgütsel haklar, hukukun üstünlüğü, kişisel özerklik ve bireysel haklar alanlarında eksiklerinin olduğu vurgulanıyor. Resmî sağlık istatistiklerinin manipüle edilmesi, resmî açıklamaları ve politikaları eleştiren sağlık çalışanlarına soruşturmalar açılması ve yüzlerce sıradan insanın salgın hakkında sosyal medya paylaşımlarıyla ilgili olarak tutuklanmaları gibi durumlara dikkat çeken rapor, muhalif siyasi liderlere, önde gelen sivil toplum üyelerine ve bağımsız gazetecilere yönelik soruşturma ve zarar verme kampanyalarının yıl boyunca devam ettiğini belirtildi. AİHM'in Selahattin Demirtaş ve Osman Kavala'nın serbest bırakılması gerektiği yönündeki kararlarının uygulanmaması ve HDP belediyelerine kayyum atanmasına devam edilmesi bu uygulamalara örnek olarak gösterildi.

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİNİN KAVALA AÇIKLAMASI

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 1-3 Aralık 2020 tarihleri arasında gerçekleştirdiği 1390. toplantısında Türk makamlarını derhal Kavala'nın tahliyesini sağlamaya davet etmiş ancak Türk otoriteleri bu çağrıya karşılık vermemiştir. iş insanı ve sivil toplumcu Osman Kavala 18 Ekim 2017 tarihinde Gezi Olayları soruşturması kapsamında cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs (Türk Ceza Kanunu m. 312) ve 15 Temmuz darbe teşebbüsü ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs (TCK m. 309) suçlamaları ile tutuklanmıştı. AİHM 10.12.2019 tarihinde başvurucunun suç işlediğine dair makul şüpheyi destekleyecek delillerin yokluğunda tutuklandığına (AİHS m. 5 /1 ihlali) karar vermiştir.

Yargı Paketi TBMM'de

Türk yargısına ilişkin yapısal sorunlar giderek ağırlaşırken Hükümet 4. Yargı Paketini TBMM'ye sundu. Başta yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığına ilişkin sorunlar ve özellikle terör mevzuatı öncelikli olmak üzere ceza kanunlarının çok geniş yorumlanması; suç ve cezaların kanuniliği, ceza normlarının geçmişe yürütülmemesi, suçların şahsiliği ve masumiyet karinesi gibi hukukun temel ilkelerini muhalifler söz konusu olduğunda yargının her kademesi tarafından göz ardı edilmesi gibi büyük adalet sorunları ortada iken anılan pakette bu sorunların çözümüne yönelik herhangi bir iyileştirme öngörülmemiştir. Düzenlemeler genellikle usule ilişkin bazı küçük iyileştirmeler içermektedir. 4. Yargı Paketinde öngörülen düzenlemelerin bir reform niteliği taşıdığını söylemek oldukça zorlama bir yorum olur. Kısmi makyajlar içeren bu düzenlemelerle ceza yargılamalarının neden olduğu adaletsizlikleri ortadan kaldırmak mümkün görünmemektedir.

HDP'ye Kapatma Davası

2021 yılının önemli olaylarından biri de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Halkların Demokrasi Partisi'nin kapatılması istemini içeren iddianameyi 7 Haziran 2021 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne sunduğunu açıklamasıdır. Daha önce sunulan iddianameyi Anayasa Mahkemesi, iddianamede *"Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne"* aykırı olduğu ileri sürülen, ancak soruşturma ve kovuşturma konusu olması dışında bir gerekçeye yer verilmediği, parti üyeleri hakkında açılan dava ve soruşturmaların sıralanmasının Anayasa Mahkemesi'ne hangi eylemler dolayısıyla partinin devletin bölünmez bütünlüğüne aykırı odak haline geldiğini değerlendirme olanağı sunmadığı gerekçeleriyle iade etmişti. Başsavcılık yeniden düzenlediği iddianameyi Anayasa Mahkemesi'ne sunarken 451 kişi hakkında siyaset yasağı talep edildiğini ayrıca partinin hesaplarına tedbir konulmasının da talep edildiğini açıkladı. HDP'ye dair karar süreci hala devam etmekte ve belirli aralıklarla gündeme getirilmektedir.

TÜRKİYE'NİN İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN ÇEKİLMESİ

19 Mart'ı 20 Mart'a bağlayan gece Resmî Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararıyla Türkiye'nin istanbul Sözleşmesinden çekildiği açıklandı. Bu karar kadın hakları savunucuları, insan hakları örgütleri, hukukçular ve politikacılar gibi toplumun farklı kesimlerinden büyük tepkiler çekti. Kadına şiddetin ve kadın cinayetlerinin yüksek olduğu Türkiye'de hükümetin istanbul Sözleşmesinden çekilmesi kadınları korumaya yönelik önleyici tedbirlere dayanak teşkil eden en kapsamlı ve önemli hukuksal temellerinden birinin yok edilmesi anlamına gelmektedir. Zira, kadını korumayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı amaçlayan bu Sözleşme, taraf olan ülkelerin her türlü şiddet eylemini ve ayrımcılığı önleyecek "gerekli yasal ve diğer tedbirleri" almasını zorunlu kılmakta ve kadınları güçlendirecek faaliyetlerin yaygınlaştırılmasını teşvik etmektedir.

KANAL İSTANBUL TARTIŞMALARI

Geçtiğimiz 10 gün boyunca kamuoyunda sıklıkla tartışılan konulardan biri olan Kanal İstanbul Projesi, 26 Haziran Cumartesi günü atılan bir köprü temeliyle birlikte tekrar gündeme geldi. Karadeniz ve Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan bu projeyle hükümet, İstanbul Boğazı'ndaki gemi trafiğini azaltacağını ve yatay mimariyi teşvik ederek depreme dayanıklı bir şehir yaratmayı amaçladığını iddia etmektedir. Projenin öngörülen maliyeti yaklaşık 15 milyar dolardır. Cumhurbaşkanı Erdoğan Kanal İstanbul'a "İstanbul'un geleceğini kurtarma projesi olarak baktığını" belirtti. Uzmanlar ise Kanal İstanbul'un çevresel etkileriyle ilgili önemli uyarılarda bulunuyor. Örneğin, Çevre Uzmanı Prof. Dr. Mustafa Öztürk ve Deniz Bilimci Prof. Dr. Cemal Saydam Marmara Denizi'ndeki azot fosfor yükünün artacağı, oksijen oranının azalacağı ve denizdeki akıntıların etkileneceği öngörüsünde bulunuyorlar. Ayrıca yeraltı su kaynaklarını olumsuz etkileyeceği, içme suyu kaynaklarını azaltacağı, ormanlık alan ve tarım arazilerini tahrip edeceği, hafriyat kirliliği ortaya çıkacağı ve kayıt dışı bulunanlarla birlikte 20 milyona ulaşan İstanbul'da 2 milyon ilave nüfus yükü oluşturacağı iddia edilmektedir. Hükümet, halk desteği olmayan ve kamu maliyesi üzerine ağır yük bindirecek olan Kanal İstanbul ile ilgili olarak uzlaşı düzeyine varan bilimsel çekinceleri dikkate almadan bir kenara itmektedir. Bu durum, Kanal İstanbul'un kapsamlı bir biçimde düşünülmüş bir proje olmaktan çok hükümetin ve ona yakın şirketlerin dar çıkarları için araçsal bir niteliğe sahip olduğunu düşündürmektedir.

AİHM'in OHAL Dönemi İhraçları ile İlgili İlk İhlal Kararı

Avrupa insan Hakları Mahkemesi ikinci Dairesi 15 Aralık 2020 tarihinde açıkladığı *Pişkin/Türkiye* davasında olağanüstü hâl döneminde çıkarılan 667 sayılı KHK'ya dayanarak kamuya ait özel hukuka tabi bir kurumda iş sözleşmesine dayalı olarak çalışan başvurucunun iş sözleşmesinin feshedilmesi ile ilgili yapmış olduğu başvuruda adil yargılanma ve özel ve aile hayatına saygı haklarının ihlal edildiğine karar verdi. Kararın benzer durumdaki yüz binden fazla kamu görevlisinin durumu için emsal teşkil edeceğinin vurgulanması önemli bir dönüm noktası olarak yorumlanabilir.

Güvenlik Soruşturması Kanunun Yürürlüğe Girmesi

OHAL döneminde Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile getirilen güvenlik soruşturmasına ilişkin hükümler Anayasa Mahkemesi tarafından iki kez iptal edildikten sonra hükümet tarafından çeşitli kereler parlamento gündemine getirilmeye devam edildi. Güvenlik Soruşturması Kanunu, Kanun maddelerinin kabulüne ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda yapılan oylamada yeterli çoğunluk bulunamayarak reddedilmesine rağmen 17 Nisan 2021 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. 7315 sayılı Güvenlik Soruşturması ve Arşiv Araştırması Kanuna ilişkin 220 sıra sayılı teklif, TBMM Genel Kurulunun 31.03.2021 tarihli 66. birleşiminde görüşülmüş ve teklifin maddelerine geçilmesine ilişkin oylamada yeterli kabul oyunu alamamıştır. Kanunun esası bakımından da önemli belirsizlikler içerdiği, keyfi uygulamalara ve ayrımcılığa yol açacağı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Hangi personelin soruşturmaya tabi tutulacağı konusunda kanunda "milli güvenlik açısından stratejik önemi haiz birim, proje, tesis, hizmetlerde... istihdam edilenler" gibi bazı muğlak ibarelerin yer aldığı Kanunda soruşturulacak hususlar bakımından da "Yabancı devlet kurumları ve yabancılarla ilişiği; Terör örgütleri veya suç işlemek amacıyla kurulan örgütlerle eylem birliği, irtibat ve iltisak içinde olup olmadığı" şeklinde kapsamı belirsiz kurallara yer verilmiştir. Bu haliyle Güvenlik Soruşturması Kanunu kişilerin kamu hizmetine girme hakkı açısından keyfi uygulamaları önlemekten uzak görünmektedir.

ÜLKE GENELİNDE ORTAYA ÇIKAN **ORMAN YANGINLARI**

28 Temmuz 2021 tarihinde başlayan ve yaz boyunca devam eden 34 ilde çıkan orman yangınları doğaya büyük bir tahribat verdi. Birçok mega projeye milyarlarca dolar harcayan hükümetin kritik öneme sahip yangın söndürme uçaklarını hem Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bulundurmamasının hem de kayyum atadığı Türk Hava Kurumunda (THK) birkaç milyon dolar karşılığında yangın söndürme uçaklarını uçabilir hale getirmemesi kurumsal anlamda ortaya çıkan yetersizliğin bir kanıtı olarak analiz edildi.

OHAL Uygulamalarının Süresinin Üç Yıl Uzatılması

09.07.2021 tarihinde bazı AKP milletvekilleri tarafından sunulan torba kanun teklifi ile 2018 yılında 7145 sayılı Kanunla getirilen ve OHAL yetkilerini OHAL dışında da kullanmaya olanak tanıyan bazı yetkilerin süresinin üç yıl daha uzatılması öngörülmektedir. Bu çerçevede 3713 sayılı TMK'nın geçici 19. maddesinde yapılan değişiklikle gözaltı süresinin 12 güne kadar uzatılmasına ilişkin hükmün süresi üç yıl daha uzatılmaktadır. İkinci olarak 7145 sayılı Kanunun geçici 1. maddesinde yer alan ve TMSF'nin kayyum olarak atanmasını öngören hükümlerin de süresi uzatılmaktadır. Üçüncü olarak ise kamu görevlilerinin olağan disiplin süreçleri dışında kamu görevinden çıkarılmasına olanak tanıyan 375 sayılı KHK'nın geçici 35. maddesindeki hükümlerin süresi de üç yıl daha uzatılmaktadır. Böylece hükümet 2023 seçimlerine de OHAL yetkileri altında gitmeyi hedeflemektedir. Anayasa Mahkemesi ise 2018 yılında bu kuralların Anayasaya aykırılığı gerekçesiyle açılan davada kuralların süresi sona ermesine rağmen hala karar vermiş değildir. OHAL uygulamalarının süresinin üç yıl daha uzatılması hukukun üstünlüğü ve insan hakları açısından ciddi sakıncalar doğurmaktadır. Türkiye'de gözaltı sürelerinin uzatılmasının birçok vakada keyfi olarak uygulandığı bilinmektedir. Gözaltı uygulamalarının bir cezalandırma aracına dönüşmesini önlemek açısından bu yasa değişikliğinin yürürlüğe girmemesi gerekmektedir.

AİHM 2015 FETÖ Davalarını Etkileyecek Önemli Bir Karar Verdi

AİHM 7 Aralık 2021 tarihinde açıkladığı *Yasin Özdemir/Türkiye* kararında başvurucunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verdi. Başvurucunun şikayetlerini inceleyen Mahkeme başvurucunun söz konusu paylaşımları yaptığı zaman Fethullahçı örgütün bir inanç topluluğu mu yoksa, yasadışı bir şekilde devlete sızan bir örgüt mü olduğuna dair bir netlik olmadığını ve tartışmaların devam ettiğini belirterek başvurucunun bu şekilde cezalandırılmasının öngörülemez olduğuna karar verdi. Bu karar örgüt üyeliği iddiasıyla açılan davalar açısından da sonuç doğurma potansiyeli taşımaktadır. Zira söz konusu tarihte örgüt olmadığı için suçu ve suçluyu övmekten verilen ceza yasallık ilkesine aykırı ise aynı sonucun örgüt üyeliğinden yapılan yargılamalar açısından da geçerli olması gerekmektedir. 15 Temmuz öncesinde Fethullahçı yapılanma hakkında verilmiş bir mahkeme kararı bulunmadığı dikkate alındığında, salt olarak hükümet çevrelerinin bazı eleştirilerinin bulunması kişilerin bu yapının o tarihte terör örgütü olarak nitelendirileceğini öngörebileceklerini kabul etmek için yeterli görünmemektedir.

AİHM 427 HÂKİM VE SAVCININ HUKUKSUZ TUTUKLANDIĞINA KARAR VERDİ

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 21 Kasım 2021 tarihinde açıkladığı Turhan ve Diğerleri/Türkiye kararında 15 Temmuz darbe girişiminden sonra hükümeti devirmeye teşebbüs, anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs ve örgüt üyeliği gibi suçlamalarla tutuklanan 427 hâkim ve savcının yaptığı bireysel başvuruyu birleştirerek incelemiş ve tutuklama kararlarının hukuksuz olduğuna karar vermiştir. Yerel mahkemelerin örgüt üyeliği suçunun mütemadi suç olduğu ve her an suçüstü hali teşkil edeceği, bu nedenle kanunlarda belirtilen özel usullere uymadan doğrudan savcılıklarca soruşturulabileceği ve koruma tedbirlerine başvurulabileceği yönündeki içtihadının öngörülemez olduğunu belirten Mahkeme, aksi yöndeki Yargıtay ve AYM kararlarının Sözleşme ile bağdaşmadığını da belirtmiştir.

Böylece AİHM, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesinin iç hukuku yorumlama yetkisinin ulusal mahkemelere ait olduğu tezine itibar etmemiş ve bu konudaki önceki kararlarına atıfla Yargıtay'ın mütemadi suçlara ilişkin yorumunun suçüstü hali için genişletilerek ve geçmişe yürütülerek uygulanmasının öngörülemez bir yorum olduğu ve Sözleşmenin gerektirdiği temel haklara müdahalenin yasallığı ilkesine aykırı olduğu görüşünde ısrar etmiştir. Yasallık gibi hukuk devletinin temelini oluşturan bir konuda bile Türk yüksek mahkemelerinin AİHM ile çelişmesi, hukuk devleti alanında Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı erozyonun somut göstergelerinden biridir.

Hükümet Sistemi Tartışmaları

Hükümet sistemi arayışları devam ediyor. 2017 yılında yapılan Anayasa revizyonuyla getirilen başkancı sistem, tahmin edildiği gibi, siyasî rejimin tek-adamcı ve baskıcı vasfını pekiştirirken taraftarlarının iddia ettiğinin aksine, etkin bir yönetime de yol açmak şöyle dursun, ülkenin sorunlarının sayısını ve şiddetini daha da artırdı. Bu durum epey bir süredir sadece siyasî partiler cenahında değil, sivil kesimde de hükûmet sisteminde yeni arayışları teşvik etti. Özgürlük Araştırmaları Derneği olarak geçen baharda siyasî rejim ve hükûmet sistemi meselesini enine boyuna ele alıp somut öneriler getiren bir araştırma yayımladık. Şimdi de yasama organında temsil edilen muhalefet partileri bir araya gelerek, alternatif bir hükûmet sistemi modeli oluşturmak için çalışma başlatmış bulunuyor. Muhalefet bileşenleri "güçlendirilmiş parlamenter sistem" dedikleri bir model üzerinde uzlaşmış görünmektedir. Modelin ana unsurlarının yasama organının güçlendirilmesi, tarafsız cumhurbaşkanı ve bağımsız ve tarafsız yargı olacağı anlaşılmaktadır. Parlamenter sisteme özgü olmamakla beraber, bağımsız-tarafsız yargının bu uzlaşmanın ana noktalarından birini oluşturması ümit vericidir. Yine de önerilen modelin ayrıntıları henüz belli olmadığı için, muhalefetin bu girişimi hakkında kesin bir yargıda bulunmak için vakit henüz erkendir.

770 Kişinin Mal Varlığı Donduruldu

24 Aralık 2021 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan kararla 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunun 7. maddesine dayanarak çeşitli terör örgütlerine üye oldukları gerekçesiyle 770 gerçek ve bir tüzel kişinin Türkiye'deki malvarlıklarının dondurulmasına karar verildi. 6415 sayılı Kanunun 7. maddesine 7262 sayılı Kanunla eklenen üçüncü fıkrasına göre mahkemelerce terör örgütü olduğuna kesin olarak karar verildikten sonra bu örgütlere fon sağlanması ve terörizmin finansmanı suçlarını işlediği hususunda makul sebeplerin varlığına istinaden kişi, kuruluş veya organizasyonların Türkiye'de bulunan malvarlığının dondurulmasına Hazine ve Maliye Bakanı ile İçişleri Bakanı tarafından birlikte karar verilebileceği kuralı yer almaktadır. Görüldüğü gibi yasanın hükmüne göre mal varlığını dondurma kararı verilebilmesi için mahkemelerce terör örgütü olduğuna kesin olarak karar verilen yapılara fon sağlandığı ve terörizmin finansmanı suçunun işlendiği yönünde makul sebepler bulunması gerekmektedir. Kanunun bu şekilde uygulanmasının öngörülebilirlik açısından ciddi sorunlara neden olacağı açıktır. Bu şekilde öngörülemez nitelikteki uygulamalar mülkiyet güvenliğini de tehdit etmektedir. Oysa temel haklara yönelik ciddi bir sınırlama öngören tedbirin hem usul bakımından şeffaf ve denetlenebilir olması hem de içerik bakımından insan haklarına ilişkin güvencelere uygun olması gerekir. Herhangi bir yargı kararı olmaksızın idari kararlarla kişilerin mal varlıklarının dondurulması ilgili kişilerin temel haklarını ihlal edeceği gibi, bu kararların neden olduğu öngörülemezlik ülkenin yatırım ortamını da zayıflatmaktadır.

AİHM Nazlı Ilıcak'ın Tutuklanmasının Sözleşmeyi İhlal Ettiğine Karar Verdi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, gazeteci Nazlı Ilıcak tarafından yapılan bireysel başvuruya ilişkin 14 Aralık 2021 tarihli kararında başvurucunun Sözleşmenin 5 ve. 10. maddelerinde güvence altına alınan özgürlük ve güvenlik hakkı ile ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verdi. Nazlı Ilıcak 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen başarısız darbe girişiminden sonra terör örgütüne üyelik, hükümeti devirmeye teşebbüs ve anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçlamaları ile tutuklanmıştır. Bu suçlamaların dayanağı olarak başvurucunun Gülen yapılanmasına ait gazete ve televizyonlarda çalışması, 17-25 Aralık 2013 operasyonlarını övücü yayınlar yapması, bu operasyonları yürüten savcı ve polis şefleri ile röportajlar yapması ve Gülen yapılanmasına mensup kişilerle irtibatının olması gibi nedenler ileri sürülmüştür. Buna karşın Mahkeme, başvurucunun belirli medya organlarında çalışması ve önemli bir kamusal tartışmaya katkı niteliğindeki yayınlarının kamu otoriteleri tarafından terör örgütü ve darbeyle ilişkilendirilmesinin kabul edilebilir bir değerlendirme olmadığına karar vermiştir. Daha sonra Mahkeme başvurucunun suçlanmasına dayanak oluşturan darbe girişimi sonrasında attığı tweetleri incelemiştir. Bu tweetlerin tamamının bir gazeteci ve köşe yazarı olan başvurucunun önemli bir kamusal tartışmaya katkısı niteliğinde olduğu, herhangi bir şekilde şiddete teşviki içermediği ve darbe teşebbüsünü meşrulaştırma amacı gütmediğini tespit eden Mahkeme, bu görüşlerin hükümetin yaklaşımını eleştiren muhalif bir pozisyonu yansıttığını ve benzer görüşlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde basın, siyasetçiler ve sivil toplum tarafından da dile getirildiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, Mahkeme, başvurucunun suç işlediğine dair makul bir şüphe bulunmadan özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ve meşru gazetecilik faaliyetleri nedeniyle suçlandığı gerekçesiyle özgürlük ve güvenlik hakkının ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.

Sonuç

Yukarıda tek tek belirtilen ve değinilmeyen birçok olay ve olguların hukuk ve demokrasi ekseninde yarattığı artçı krizlerin etkileri uzun süre devam edecek gibi duruyor. Bir ülkenin hukuki anlamda güçlü, güvenilir olması, kurum ve kuruluşların demokrasi temelinde inşa edilmesi ve düzenlenmesi siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda ortaya çıkabilecek pozitif gelişmelerin olmazsa olmazları arasındadır. Türkiye'de uzun süredir yaşanmakta olan çok yönlü gerileme süreci sonunda Türkiye'yi içinden çıkılması neredeyse imkânsız olan derin bir krize sürüklemiş bulunuyor. Özellikle hukuka ve yargıya olan güvenin gün geçtikçe azalması, kurumların siyasallaşmasına dair kaygılar ve en önemlisi denge ve denetleme mekanizmalarının işlevini kaybetmesi Türkiye'nin demokratik bir hukuk devleti olmasının önüne set çekmektedir.

Özellikle, Türk kurum ve kuruluşların uluslararası alanda güvenirliklerini kaybetmesi Türkiye'nin kendi içine kapanan bir ülkeye dönüşmesine neden olmaktadır. Belirtildiği gibi, şeffaflık sorunu, yargının siyasallaşması, siyaset-mafya ilişkisi, OHAL yasası, muhalefete olan baskılar, kutuplaşmayı arttırıcı siyasi söylem ve operasyonlar, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden çekilmesi gibi birçok meselenin yarattığı tahribatın sadece hukuk devleti ve demokrasi eksenine geri dönüşle çözülebileceği aşikardır.

SİVİL ÖZGÜRLÜKLER

Giriş

"Özgürlük Gündemi" bültenlerinin ikinci başlığı olan "sivil özgürlükler" başlığı altında Türkiye'de sivil özgürlükler bağlamında yaşanan gelişmeleri ele aldık. Demokrasi, özgürlük ve insan hakları konularında araştırmalar yapan bir sivil toplum örgütü olan Freedom House'un 2020 yılı raporunda, Türkiye, *özgür olmayan ülkeler* kategorisinde yer aldı. 100 puan üzerinden 32 puan alan Türkiye, 195 ülkenin yer aldığı "özgürlük" sıralamasında 146'ncı sırada kendine yer buldu. Türkiye'nin en düşük puan aldığı başlıklarda ise "muhalif siyasetçilere, sivil toplumun örgüt üyelerine, bağımsız gazetecilere ve dış politikasını eleştirenlere yönelik kovuşturma gibi demokrasi ve sivil özgürlüklere zarar veren uygulamalar" olduğu ifade edildi.

Yine, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) üye kuruluşu İnsan Hakları Derneği (İHD) ile İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlemevi (FIDH-OMCT) tarafından 2021'de yayımlanan raporda örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan ve sivil alanının giderek daralmasına yol açan baskıcı uygulamalar gözler önüne seriliyor. Bu açıklamalar ve yaşanan uygulamalar sivil özgürlükler konusunda derin bir krizin habercisi olarak yorumlanabilir. Bu gelişmeleri anlayabilmek, bunlara çok yönlü bakabilmek ve dersler çıkararak sivil özgürlükleri daha iyi noktalara taşıyabilmek adına son dönemde yaşanan olayları iyi analiz etmek önemli bir anlam taşıyor. Yaşanan gelişmeleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

AVUKATLARI VE BAROLARI SUSTURMA TEŞEBBÜSLERİ

2020 yılının sivil özgürlükler bağlamında yaşanan en önemli olaylardan biri hükümetin avukatları ve baroları kontrol altına almaya yönelik teşebbüslerinin ivme kazanması oldu. Ankara Barosunun, Diyanet İşleri Başkanının LGBTİ karşıtı açıklamalarına yönelik tepkisi ve işkence iddialarına ilişkin yayınladığı raporlara yönelik hükümet eleştirilerini Avukatlık Kanunundaki değişiklikler takip etti. Bu kanun değişikliği ile 5000'den fazla avukat olan büyük illerde birden fazla baro kurulmasına imkân tanındı. Ayrıca büyük baroların TBB'de temsilini azaltan hükümlere yer verildi. Bu yasa aleyhine açılan iptal davası ise Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından reddedildi. Bu arada imzaların kontrol edilmediği yönündeki itirazlara rağmen İstanbul'da 2. numaralı baronun kuruluş dilekçesi TBB tarafından kabul edildi.

Avukat Ebru Timtik'in adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla başlattığı açlık grevinin ölümle sonuçlanması üzerine Cumhurbaşkanı, başkanlık sarayında düzenlenen adli yıl açılış töreninde terörle iltisaklı olduğu tespit edilen avukatların ruhsatlarının iptal edileceği yönünde bir açıklama yaptı. Bu açıklamadan çok kısa bir süre sonra ise Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca FETÖ'nün avukat yapılanmasına ilişkin olduğu açıklanan soruşturma kapsamında 60'a yakın avukat hakkında gözaltı kararı verildiği öğrenildi. Bu avukatlara yöneltilen suçlamaların önemli bir kısmının salt mesleki faaliyetlerine ilişkin olduğu belirtilerek savunma mesleğinin soruşturma konusu yapılması eleştirilmiştir.

Gazetecilerin Mal Varlığına El Konulması

Bir diğer önemli konu ise gazetecilerin yaşadığı zorluklar oldu. Yurt dışında bulunan gazeteci Can Dündar'ın yargılandığı MİT tırları davasında kaçak olduğu gerekçesiyle malvarlığına el koyma kararı verildi. 2014 yılında MİT tırlarının durdurulması olayına ilişkin olarak Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan haber dolayısıyla "devletin gizli kalması gereken bilgilerini açıklamak" suçundan yargılanan Dündar, ilk derece mahkemesince 5 yıl 10 ay hapis cezasına çarptırılmış, karar Yargıtay tarafından bozulmuştu. Aynı zamanda bu davada 2015 yılında tutuklanan Dündar'ın tutukluluğuna ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi ihlal kararı vermişti. Bozma sonrası yeniden başlayan dava kapsamında duruşmaya katılmayan Dündar hakkında yeniden tutuklama kararı verilmiş ve duruşmaya gelmemesi nedeniyle kaçak sayılmasına karar verilmişti. 7 Ekim 2020 tarihinde yapılan duruşmada İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi Ceza Muhakemesi Kanununun 247 ve 248. maddelerine göre malvarlığına el koyma kararı vermiş ve TMSF'yi kayyum olarak atamıştır. Bu çerçevede Dündar'ın üzerine kayıtlı dört taşınmaza el konulduğu belirtilmiştir. Yaşanan bu gelişme birçok gazetecinin özgürce mesleklerini icra etmesine engel olmuş ve Türkiye'de medya ve gazetecileri için bağımsız bir ortamının önünü tıkayan göstergelerden biri olmuştur.

Sokak Röportajında Hükümeti Eleştiren Vatandaşın Tutuklanması

Sivil özgürlüklerin en önemli işaretlerin biri de vatandaşların görüşlerini özgürce dile getirmesidir. Ancak 2021 yılında Antalya'da sokak röportajı sırasında yönetimi ve politikalarını eleştiren ve Cumhurbaşkanının yargılanması gerektiğini söyleyen İsmail Demirbaş isimli vatandaş, röportajın sosyal medyada yayınlanmasının ardından gözaltına alınmış ve daha sonra da tutuklanmıştır. Demirbaş'ın Cumhurbaşkanına hakaret suçlamasıyla tutuklandığı öğrenilmiştir. Cumhurbaşkanına hakaret suçlamasıyla açılan soruşturma ve davalarda son yıllarda çok yüksek bir artış olduğu görülmektedir. 2014-2019 yılları arasında Türk Ceza Kanununun Cumhurbaşkanına hakaret suçunu düzenleyen 299. maddesi kapsamında 128.872 soruşturma başlatılmış, 30.738 kişi hakkında ise dava açılmıştır. İfade özgürlüğüne yönelik en büyük tehditlerden birine dönüşen 299. madde, AİHM içtihatlarına aykırı olduğu gibi Venedik Komisyonu tarafından da kaldırılması talep edilmiştir. Ancak açıklanan reform programlarında bu yönde bir öneri yer almamaktadır.

AİHM Demirtaş'ın Kararı

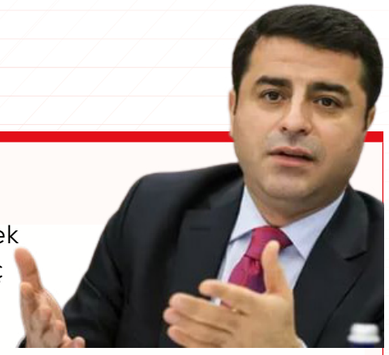

Türkiye'nin 2021 yılında sivil özgürlüklerden uzaklaştığının en önemli göstergelerden biri de Türk yetkili ve mahkemelerinin uluslararası standart ve hukuku göz ardı etmesi oldu. 17 yargıçtan oluşan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi 22 Aralık 2020 günü açıkladığı kararında HDP eski eş genel başkanı Selahattin Demirtaş'ın tutukluluğu ile ilgili şikayetlerini incelemiş ve Sözleşmenin pek çok maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Demirtaş'ın özgürlük ve güvenlik hakkı (m.5/1, 5/3), ifade özgürlüğü (m.10), seçme ve seçilme hakkı (P1-3) ve sınırlama yetkisinin kötüye kullanılmaması (m.18, 5.m ile bağlantılı) haklarının ihlalini tespit etmiştir. AİHM'nin verdiği karar, Türkiye'de hukukun ve yargının işleyişine ayna tutmakta ve pek çok sorun tespit etmektedir. Öncelikle Demirtaş'a yönelik suçlamaların büyük çoğunluğunun siyasi nitelikli konuşmaları ile ilgili olmasına rağmen, Demirtaş'ın bu konuşmaların yasama sorumsuzluğu kapsamında olduğuna ilişkin şikayetlerinin AYM dahil hiçbir mahkeme tarafından incelenmediğini tespit etmiştir. Kişiye özel (*ad hominem*) anayasa değişikliği ile dokunulmazlıkların kaldırılmasının öngörülemez olduğunu belirten AİHM, aynı zamanda TCK'nın terör örgütü yöneticiliği ve üyeliği suçunu düzenleyen 314. maddesinin de öngörülemez olduğu tespitini yaparak, ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin yasal dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir. Tutuklamayı haklı gösterecek makul suç şüphesinin bulunmadığına hükmeden mahkeme, kullanılan delillerle ilgili pek birçok yargılamayı etkileyecek tespitlerde bulunmuştur. Yasal temeli olmayan tutukluluğu dolayısıyla Demirtaş'ın bir muhalefet partisi lideri olarak yasama çalışmalarına katılamaması nedeniyle seçilme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca Demirtaş'ın siyasi konumu, tutuklamayı haklı gösterecek nedenlerin olmaması, yargı kararlarının hukuki gerekçeden yoksun olması, Cumhurbaşkanının konuşmaları ile yargı kararları arasında büyük paralellikler bulunması ve HSK'nın yürütmenin kontrolünde olduğunu gözeterek Mahkeme, tutukluluğun siyasi amaç taşıdığına hükmetmiştir. Bu nedenle de Demirtaş'ın derhal serbest bırakılmasına karar vermiştir. Karar kesin olup herhangi bir itiraz imkânı bulunmamaktadır. Karar başta HSK'nın yapısı ve yargı bağımsızlığı olmak üzere hukuk sistemindeki çok önemli yapısal sorunlara işaret etmektedir. Kararın uygulanmaması Türkiye'nin Avrupa Konseyi ile ilişkilerinde önemli sorunlara yol açacağına benziyor. Buna rağmen hem Cumhurbaşkanı hem İçişleri Bakanı hem de MHP lideri Devlet Bahçeli kararı tanımadıklarını ve uygulamayacaklarını açıklamışlardır. Demirtaş ve Kavala'nın tutukluluk halleri devam etmektedir.

KOLLUK KUVVETLERİNİN ORANTISIZ ŞİDDETİ

Polis şiddetinin neredeyse normalleşmeye başladığı 2021 Türkiye'sinde, Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri ve öğretim görevlileri Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kurum içi teamülleri ve seçimleri göz ardı ederek Melih Bulu'yu rektör atamasını protesto etmeye devam ediyor. Hala devam eden protestolar siyasi gündemin merkezinde ve iktidar ve muhalefet bloğu bu protestolar ekseninde bölünmüş durumda. Muhalefet partileri ve sivil toplum kuruluşları atama yönteminin yanlış olduğunu belirterek Bulu'yu istifa etmeye davet ettiler. Akademik yetkinlik gözetmeksizin partizan saiklerle yapılan rektör atamaları, üniversiteleri siyasi angajman nesnesi haline getirmektedir. Şüphesiz hükümet patronaj ilişkileri sayesinde Boğaziçi Üniversitesi'ni ve muarızı gördüğü diğer akademik kurumları "ele geçirebilir" fakat bu ancak akademik verimlilik, özgürlük ve Türkiye'nin insan sermayesi pahasına gerçekleşebilir. Bunu göz ardı eden hükümet öte yandan barışçıl protestoları orantısız güçle bastırarak halihazırda erozyona uğramış olan sivil hak ve özgürlükler üzerinde de ağır bir tahribat yaratmaktadır.

Hükümetten Sosyal Medyaya İlişkin Yeni Kısıtlama Sinyali

Parlamentonun açılmasından sonra Ekim 2021'de gündeme getirileceği belirtilen yeni düzenleme ile sosyal medya kullanımına ilişkin yeni kısıtlamaların öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Hürriyet Gazetesine açıklamalarda bulunan AKP Milletvekili ve Anayasa Komisyonu Başkanvekili Ali Özkaya'nın yeni bir yasal düzenleme için çalışmalar yürütüldüğünü ve sosyal medyada dezenformasyon yayan sosyal medya kullanıcılarına bir yıldan beş yıla kadar ceza verilmesinin ve bir süreliğine sosyal medyayı kullanma yasağı uygulanmasının düşünülebileceğini belirttiği haberlerde yer almaktadır. Sosyal medyaya ilişkin yeni sınırlama tartışmaları, iktidarın seçim atmosferinde sosyal medyayı kontrol altında tutmayı hedeflediği endişelerini artırmaktadır.

CUMHURBAŞKANINA HAKARET DAVALARI VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Cumhurbaşkanı bir nevi yargı üzerindeki nüfuzunu kullanarak muhalefet temsilcilerini manevi tazminat davalarıyla, muhalif sosyal medya kullanıcılarını ise hapis cezası tehdidi ile sindirmeye çalıştığını gözlemlemek mümkün. Cumhurbaşkanı Erdoğan, CHP Grup Başkanvekili ve Manisa Milletvekili Özgür Özel'in kendisine "diktatör" ifadesini kullanmasını gerekçe göstererek 21 Aralık 2020'de milletvekili Özel hakkında 250 bin liralık manevi tazminat davası açtı. Cumhurbaşkanının avukatı Hüseyin Aydın, Özel'in "Erdoğan'a yönelik, kişilik haklarını ihlal edici mahiyette, şahsiyet haklarına saldırı kastıyla, fevkalade ağır hakaretlerde bulunduğunu" iddia etti. Erdoğan 3 Aralık'ta da CHP lideri Kılıçdaroğlu'na, kullandığı "Sen FETÖ ile işbirliği yapıp orduya kumpas kuran başbakan değil misin?" ifadeleri nedeniyle 500 bin liralık manevi tazminat davası açmıştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan yalnızca siyasi polemik yaşadığı muarızlarını dava etmekle kalmıyor aynı zamanda kendisini eleştiren veya kendisine ithamda bulunan sosyal medya kullanıcılarını mahkemede cezalandırma yolunu tercih ediyor. Halihazırda Türkiye'de binlerce kişi Cumhurbaşkanına hakaret suçundan dolayı ya hapis cezasına çarptırılmış durumda ya da halihazırda yargılanmaktadır. Bu davalar 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 299. maddesine dayandırılmaktadır. 1961 yılında TCK'ya giren cumhurbaşkanına hakaret suçu o tarihten itibaren bazı değişikliklerle birlikte hala yürürlüktedir. Kanunun 299. maddesi, cumhurbaşkanına hakaret edenler için bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Ne var ki, geçmişte görece az sayıda ve istisnai kabul edilebilecek düzeyde olan cumhurbaşkanına hakaret davalarının Erdoğan döneminde giderek arttığı ve sistematik hale geldiği görülmektedir. Daha önceki cumhurbaşkanları yedi yıllık görev süreleri boyunca toplamda ortalama birkaç yüz kişiye hakaret davası açarken, Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçildiği yıl olan 2014'te 40; 2015'te 238, 2016'da 884, 2017'de 2,099, 2018'de 2,462 sanık mahkûm edildi. 2019 yılında ise 36,066 kişi cumhurbaşkanına hakaretten soruşturma geçirdi, 12 bin 298 kişi yargılandı ve 3 bin 831 kişi mahkûm edildi.

HÜKÜMETİN SALGINLA MÜCADELE GEREKÇESİYLE
İÇKİ SATIŞLARINA YÖNELİK KISITLAMALARI

Hükümetin herhangi bir yasaya dayanmaksızın idari kararlarla içki satışlarını yasaklaması sivil özgürlüklere vurulan en büyük darbelerden biri olarak kayıtlara geçti. Buna ek olarak, kolluk kuvvetlerinin içki satışı yapan yerlere ceza kesme girişimleri ise kanunsuz emir kapsamında olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, içki satışlarının yasayla da olsa tamamen yasaklanması "ölçülülük ilkesine" ve Anayasa'nın 13. maddesine aykırılık içerecektir. Öte yandan, hükümetin, salgınla mücadelede ne ölçüde etkili olacağı sorusunu tatmin edici bir biçimde yanıtlamadan içki satışını tamamen yasaklaması, geçtiğimiz yıllarda alkollü ürünlere yönelik getirilen ağır vergiler ve önlemlerle birlikte düşünüldüğünde, kamuoyunda haklı bir "hayat tarzına müdahale" kaygısına neden olmaktadır.

MHP Lideri Devlet Bahçeli Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ı Tehdit Etti

28 Kasım Pazar günü Alparslan Türkeş Vakfı'nın düzenlediği anma töreninde 50 kişilik bir grup salonu bastı ve törende bulunan birçok kişiye saldırdı. Saldırının yapıldığı salonun girişinde polislerin olmasına rağmen saldırganlara engel olunmadığı ve görmezden gelindiği iddia edildi. Saldırı gerçekleştikten sonra bu konu ile ilgili herhangi bir soruşturma açılmadığını belirtmek gerekir. Kamuoyundaki beklenti, Devlet Bahçeli'nin bu saldırıyı kınaması ve sorumluların cezalandırılması yönünde açıklama yapması iken Bahçeli şiddeti körükleyecek açıklamalarda bulundu ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş'ı tehdit etti. Özellikle son yıllarda siyasetçilere yönelik saldırıların artmış olmasını ve iktidar ve müttefikinin şiddet olaylarını tasvip etmemek bir yana teşvik ettiğini göz önünde bulundurduğumuzda, Devlet Bahçeli'nin Yavaş ile ilgili söylediklerini sıradan bir gündelik polemik olarak görmek mümkün değildir. Siyasi kutuplaşmanın, liderlerin birbirini tehdit etmesi noktasına gelmesi Türkiye demokrasisi açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

LGBTİ "Onur Yürüyüşü" ve Barışçıl Gösteri Hakkı

Türkiye'deki 2021 yılı "Onur Ayı" kutlamaları 26 Haziran'da yapılan "Onur yürüyüşü" ile son buldu. Bu çerçevede yapılan ve sayısı gitgide artan etkinlikler son 6 yıldır valilik engellemeleri ve şiddetli polis müdahaleleri ile karşılaşmakta. Bu yıl da önce aynı kapsamında düzenlenen *LGBT+ Pride Pikniği* İstanbul-Şişli Kaymakamlığı tarafından yasaklandı ve piknik için bir araya gelenler şiddetli polis müdahalesi ile karşılaştı. Müdahale sırasında bir kişinin kolu kırıldı, bir kişi de gözaltına alındı. Onur Ayı'nın en yüksek katılımlı etkinliği olan yürüyüşü ise İstanbul Valiliği'nin bir gün önce aldığı bir kararla bu sene de yasaklandı. Valilik yasak gerekçesinde genel sağlığın ve genel ahlâkın korunması ve provokatif eylem ve olayların yaşanmasını engellemek gerekçeleri ile yürüyüşe izin verilmeyeceğini açıkladı. İdarenin bir hakkın kullanımı sırasında devlete düşen sorumlulukları hatırlatmaksızın doğrudan hakkın kullanımını yasaklayan kararları, göstericilere ve gazetecilere uygulanan orantısız polis şiddeti ve artan keyfi tutuklamalar ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, haber alma hakkı başta insan hakkı ihlallerini artırırken Türkiye'nin insan hakları ve hukuk devleti krizini de derinleştirmektedir.

Anayasa Mahkemesinin Kaos GL Başvurusunda Kişi Bakımından Yetkisizlik Kararı

18 Kasım 2017 tarihinde Ankara Valiliği aralarında Kaos GL'nin de bulunduğu bazı sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerini yasaklama kararı almıştı. Valilik kararı "halkın sosyal sınıf, ırk din mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik edeceği" gerekçesine dayandırmıştı. Daha sonra açılan iptal davalarının reddi üzerine KAOS GL derneği 2018 yılında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştu. 21 Şubat 2019'da ise Ankara Bölge İdare Mahkemesi idari işlemi iptal etmişti. Bu uzun sürecin sonunda Eylül 2021'de Anayasa Mahkemesi derneğin başvurusunu incelemiş ve kişi bakımından yetkisizlik kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesi yasak kararından Derneğin somut olarak etkilenmediğini ileri sürmektedir. Oysa Dernek Ankara Valiliğinin yasaklamasından itibaren yaklaşık iki yıl boyunca hiçbir faaliyette bulunmamıştır. Faaliyetleri yasaklanan ve bu nedenle hiçbir toplantı ve gösteri yürüyüşünde bulunamayan Derneğin somut olarak etkilenmemesi söz konusu değildir. AYM Bölge İdare Mahkemesi'nin idari işlemi iptal etmesinden dolayı mağduriyetin ortadan kalktığını, bu nedenle kişi bakımından yetkisizlik kararı verdiğini belirtiyor. Peki, bu durumda iki yıl boyunca yaşanan mağduriyeti nasıl izah edeceğimiz sorusu cevapsız kalmaktadır. Nitekim Bölge İdare Mahkemesi'nin kararında da iki yıllık hak ihlalini giderecek herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Eğer idari işlemin iptal edilmesinin hak ihlalini ortadan kaldırdığını kabul edecek olursak, bu durum idarenin sürekli hak ihlalleri gerçekleştirip mağdurların uzun dava süreçlerinde yıpratıldığı ve günün sonunda temel haklarından yoksun kaldıkları sistematik bir muameleye dönüşecektir.

BARINAMAYANLAR HAREKETİ'NDEN 30 KİŞİ GÖZALTINA ALINDI

Ekonomik krizin en ağır biçimde vurduğu kesimlerin başında öğrenciler geliyor. Özellikle büyük şehirlerde kira fiyatlarının yükselmesi birçok öğrenciyi barınma sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Hayat pahalılığının yanı sıra devlet yurtlarının yetersiz kalmasıyla birlikte birçok öğrenci barınma ihtiyacını karşılayamamaktadır. Hükümetin etkin olmayan politikalarını eleştiren ''Barınamıyoruz Hareketi'' geçtiğimiz yıl boyunca barınma sorununu çeşitli yöntemlerle gündeme getirmeye çalıştı. Ne var ki, ''Barınamıyoruz Hareketi''nin düzenlediği birçok gösteri yürüyüşü idari engellerle ve kolluk kuvvetlerinin orantısız şiddeti ile karşılaştı. Özellikle son yıllarda hükümetin var olan sorunları çözmeye yönelik kapsamlı bir yaklaşım sergilemekten çok kamusal alanda sorunları dile getiren ve gündem oluşturmaya çalışan insanları hedef almaya mesai harcadığını görüyoruz. Hükümetin ''Barınamayanlar Hareketi''nin düzenlediği protestoları barınma sorununun bir tezahürü olarak görmek yerine kendi varoluşuna tehdit olarak görmesi, onun hem gerçeklikten ne kadar koptuğunu hem de kendine tehdit gördüğü topluluklara ne kadar acımasızca davranabildiğini göstermektedir.

İçişleri Bakanlığı İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne Özel Teftiş Başlatıyor

31 Mart 2019 yerel seçimlerinde birçok büyükşehir ve ilçe belediyesini kaybeden AKP iktidarı, muhalefet partilerinin kazandığı belediyeleri hedef almaya başlamıştı. HDP'nin kazandığı belediyelere kayyum atayan hükümet, CHP belediyeleri üzerinde ise çeşitli araçlarla baskı uygulamaya devam etmektedir. İdari zorluklar çıkarmaktan kaynakları kısıtlamaya, yardımlaşma projelerini engellemekten medya kampanyalarına kadar geniş yelpazede muhalif belediyelere yönelik baskılayıcı bir tutum sergilemektedir. Son olarak, İçişleri Bakanlığı sosyal medya hesabında yayınladığı bir açıklamada İstanbul Büyükşehir Belediyesi personelinde terör örgütleriyle iltisaklı kişilerin olduğu iddialarını soruşturması amacıyla özel teftiş başlatıldığını açıkladı.

İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu ise yaptığı açıklamada belediyede işe alımlarda Adalet Bakanlığından alınan adli sicil kaydı istendiğini, dolayısıyla suçluluğu mahkemece tespit edilmiş kişilerin İBB'ye alınmadığını söyledi. Soylu'nun bu iddiayı dile getirmesi üzerine Bakanlığa yazı yazıp bu kişilerin kim olduğunun paylaşılması gerektiğini söylediğini belirten Ekrem İmamoğlu, İçişleri Bakanlığından konuyla ilgili herhangi bir açıklama gelmediğini de ekledi. İBB'de terörle iltisaklı kişilerin işe alındığı iddiaları somut bir şüpheye işaret etmekten çok, yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde potansiyel aday olan İBB Başkanı İmamoğlu'nu hedef almaya yönelik olduğu ortadadır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan AİHM'in Kavala ve Demirtaş İlgili Aldığı Kararları Tanımadığını Söyledi

Türkiye'de hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığının erozyona uğradığını gösteren en önemli davalardan biri Osman Kavala davasıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından hak ihlaline uğradığı tespit edilen Osman Kavala halen daha tutuklu yargılanmaktadır. Öteden beri, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere hükümet yetkilileri Kavala'nın tutukluluğuna devam edilmesi yönünde mahkemelere baskı yapmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarından, Avrupa Konseyi'nden ve diğer ülkelerden gelen baskılara rağmen hükümet Kavala'nın tutukluluğunun sona erdirilmesine yanaşmamaktadır. O kadar ki, Cumhurbaşkanı Erdoğan Ekim ayının sonunda Kavala'nın serbest bırakılması çağrısı yapan 10 ülkenin büyükelçisini *persona non grata* ilan edilmesi talimatı verdiğini söylemişti. Bunun üzerine, 1 Aralık'ta Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, AİHM kararına uymayan Türkiye için AİHS'in 46. maddesinde yer alan yükümlülükleri yerine getirmediği gerekçesiyle ihlal prosedürü başlattı. Bakanlar Komitesinin ihlal prosedürünün sonucunda Türkiye'nin nasıl bir yaptırım ile karşılaşacağı henüz net olmamakla birlikte Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkarılması veya oy hakkının askıya alınması gibi önlemlerle karşı karşıya olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç

Yukarıda tek tek belirtilen ve değinilmeyen birçok olay ve olguların sivil özgürlükler ekseninde yarattığı artçı krizlerin etkileri uzun süre devam edecek gibi duruyor. Gazetecilerden sivil toplum örgütlerine, kurum ve kuruluş temsilcilere hatta görüşünü beyan eden vatandaşlara kadar anti-demokratik uygulamaların devreye konulduğu polis devleti anlayışını görmemiz mümkün. Temel insan haklarını tehdit ve ihlal eden OHAL uygulamaları, OHAL bitse de değişmeyen bu otoriter ve yasakçı politikalar hem özgürlük alanlarını yok etmekte hem de Türkiye'nin hemen her alanda yurtiçi ve yurtdışında yaşadığı krizleri derinleştirmektedir.

Aralarında toplantı ve gösteri özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi çok temel hakların ihlal edildiği durumları gözlemlemenin mümkün olduğu Türkiye, içinden çıkılması neredeyse imkânsız olan derin bir krize sürüklemiş bulunuyor. Toplantı ve gösteri özgürlüğüne ilişkin devam eden süresiz yasaklamalar, sivil toplum aktörlerinin damgalanması, polis şiddeti ve cezasızlık ile barışçıl göstericilere yönelik idari ve hukuki taciz, toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik ciddi kısıtlamalar neredeyse toplumun tüm tabakalarını ilgilendiren mağduriyetler ortaya çıkmaktadır.

Her ne kadar yukarıda değinilen olay ve olguların sonuçları 2020 ve 2021 yıllarında gerçekleşmiş olsa da nedenlerinin çok daha derine dayandığını ifade etmek yanlış olmaz. Birçok sivil toplum örgütü ve uluslararası kuruluş bu gerilemenin 2013 Gezi dönemi ile başladığını ifade etmekte, bazıları da bunun 2016 darbe girişimi ile girilen karanlık tünelde ortaya çıkan kazalar olarak görmektedir. Türkiye'de anayasal yükümlülüklerin ve uluslararası taahhütlerin tamamen göz ardı edilmesi sadece sivil özgürlükler alanında değil, hukuk, demokrasi, yönetişim, ekonomi, yatırım ve daha birçok alanda olumsuz etkisini göstermeye devam ediyor. Bütün bu olumsuz tabloda, uygulanması gereken reçete ise en kısa zamanda uluslararası demokrasi standartlarına, hukuk ve demokrasi eksenine geri dönülmesini içermektedir.

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Giriş

Küresel ekonomi, 2020 yılında COVID-19 salgını nedeniyle zorunlu olarak uygulanan tedbirlerin de etkisiyle muazzam bir üretim kaybına uğradı. Türkiye hem bu küresel faktörlerden etkilenerek hem de kendi içinde yaşadığı yönetişim ve yaklaşım krizlerden dolayı ekonomide son yıllarda görülmemiş bir gerileme yaşadı ve yaşamaya devam ediyor. Bunun yanında, hukuk, demokrasi, sivil toplum, sivil özgürlükler gibi derin etkiler yaratan uygulamalar eklenince, Türkiye'de ekonomik özgürlükler meselesi gündemin en önemli meselelerinden biri oldu. Tüm dünyada yaşanan bu krizle beraber 2020 yılının ilk yarısında bazı gelişmiş ülkelerde GSYH, %20'yi aşan oranlarda geriledi. Türkiye her ne kadar büyüme rakamlarında dönemin şart ve koşullarına bağlı olarak pozitif yönlü bir ivme yakalasa da faiz, kur, enflasyon, işsizlik, merkez bankasının yaşadığı krizler, hükümetin negatif anlamda ekonomi politikaları nedeniyle izleri kolay kolay silinmeyecek bir ekonomik krize sürüklendi.

Yaşanan bu krizleri sadece ekonomik dinamiklerle okumak hem yetersiz olur hem de analiz etmekte zorluklar yaşanmasına yol açabilir. Türkiye'de hukuk, demokrasi ve sivil özgürlükler konusunda yaşanan sıkıntılar doğal olarak ekonomik özgürlük alanın da daralmasın yol açmaktadır. Bu durum da ekonomik kalkınma, ekonomik özgürlük, demokrasi, hukuk ve özgürlükler arasında doğru orantı olduğunu göstermektedir. Ekonomik özgürlük kavramı bir bakıma ekonomik etkinliğin, büyümenin ve refah artışının da önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin politikaları değerlendirildiğinde, Türkiye kur ve enflasyon ikilemi arasında kalmış; siyasal ve sivil hakları büyük ölçüde rafa kaldırılmış ve demokratik norm ve kuralları ekonomik kalkınma ve ekonomik özgürlüklerden ayırmış bir yaklaşıma sahip.

Tanımlamaları doğru şekilde yapabilmek için ekonomik özgürlük kavramına değinmekte fayda olabilir. Ekonomik özgürlüğün temel unsurları; bireylerin özgür tercihleri, özel mülkiyet hakları ve sahip oldukları mülkleri üzerinde mübadele özgürlüğüdür. Vatandaşın özgürce ve onurluca ekonomik faaliyetlerde bulunması, ekonomik girişimcilik hakkına sahip olması olarak özetlenebilir. Kısaca, ekonomik özgürlük bireylerin serbestçe diledikleri gibi iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi ve yaptıkları faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın özgürce kullanabilmelerini ifade etmektedir. Bu noktada devletin ve kurumların görevi demokratik norm ve kurallar çerçevesinde bu ortamı sağlayabilmek ve gerekli ekonomik alt yapıyı oluşturmakla yükümlü olması olarak tanımlanabilir.

"Özgürlük Gündemi" bültenlerinin üçüncü başlığı olan "ekonomik özgürlükler" başlığı altında Türkiye'de yaşanan gelişmeleri ekonomik özgürlükler bağlamında ele aldık. Fraser Enstitüsü tarafından "Ekonomik Özgürlükler: 2021 Yıllık Raporu"na göre 2019 yılına ait "Ekonomik Özgürlükler Endeksi'nde 165 ülkenin karşılaştırıldığı endekste Türkiye 2018 yılında 6,69 puanla 100. sırada yer alırken 2019 yılında 6.54 puana gerileyerek 114. sırada yer aldı. Yine, Türkiye, ABD merkezli düşünce kuruluşu Heritage Vakfı ile Wall Street Journal gazetesinin her yıl yayınladığı ekonomik özgürlük sıralamasında bu yıl 178 ülke arasında 76'ncı oldu. Bu durum 2020 ve 2021 yıllarında daha da kötü bir noktaya evrildi. Bu gelişmeleri anlayabilmek, bunlara çok yönlü bakabilmek ve dersler çıkararak ekonomik özgürlüklerin ruhuna ve yapısına uygun kurumlar ve kuruluşların oluşması için son dönemlerde yaşanan olayları iyi analiz etmek gerekmektedir. Proje boyunca Türkiye'de ekonomik özgürlükler alanında yaşanan gelişmeler şu şekilde sıralanabilir;

YENİ EKONOMİ PLANI

2021 yılında, Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak 29 Eylül'de 2021-2023 dönemini kapsayan Yeni Ekonomi Planı'nı açıkladı. Fakat bu plan içinde barındırdığı tutarsızlıklar nedeniyle ekonomistlerin hedefi oldu. Planın açıklanmasından sonra Dolar ve Euro'nun TL'ye karşı değer kazanması piyasanın da Plan'a güvenmediğinin göstergesi oldu. Bir gazetecinin, döviz kurları ile ilgili sorduğu soruya Bakan Albayrak'ın "Dolar kuru benim için önemli değil" cevabını verdiğini söylemesi tepkileri Bakan'ın üzerine çekti. Yeni Ekonomi Planı'nda Bakan Albayrak refah düşüşüne değil üretim ve ihracat artışına odaklanmış görünüyor. Bu durum hükümetin Çin modeliyle kalkınma ihtimalini denemeye değer bulduğunu gösteriyor. Fakat Türkiye'nin ekonomik ölçek olarak Çin ile hiçbir benzerliğinin olmaması ve iç talebin de düşük olması gibi nedenlerle bu modelin başarıya ulaşması zor görünmektedir. Türkiye gibi tasarruf oranının oldukça düşük, dış kaynak ihtiyacının oldukça yüksek olduğu bir ülkede bu kadar az cari açık verilerek bahsi geçen büyüme oranlarının nasıl yakalanacağına ilişkin somut açıklamalar yapılmaması ekonomistlerin ve vatandaşların ekonomi yönetimine güvenini azaltıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fransız Mallarına Boykot

2021 yılında yaşanan bir diğer olay da Fransa'da sınıfta öğrencilerine Muhammed Peygamber'in karikatürleri üzerinden ifade özgürlüğünü anlatan öğretmen Samuel Paty'nin 16 Ekim'de başı kesilerek öldürülmesi oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan Fransız polisinin yaptığı operasyonlardan duyduğu rahatsızlığı belirtti ve Fransız mallarının satın alınmamasını istedi. Fransız mallarının boykot edilmesi çağrısı Erdoğan'dan önce başka İslam ülkelerinden de gelmişti. Buna karşılık Fransa'dan Türk ürünlerinin boykot edilmesine yönelik bir çağrı gelmedi, hatta Fransa Ticaret Bakanı Franck Riester Türkiye'ye bir misillemede bulunmayacaklarını açıkladı. Tüm bunlara rağmen bazı Arap ülkelerinde ve Türkiye'de Fransız mallarına boykot gündem olmaya devam etti. TÜİK verilerine göre 2020 yılının Ocak-Ağustos döneminde Fransa, 4.215 milyar dolarla Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı yedince ülke konumunda. Bu oran Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 4,1'ini oluşturuyor. Aynı dönemde Fransa'dan yaptığımız ithalat ise 3.894 milyar dolar civarındadır. İki ülkenin ticaret hacmi toplam 8,1 milyar doları bulurken bu durum Türk parasının Euro'ya karşı kayıplar yaşamasına neden olan önemli etkenlerden biri oldu.

Halkbank Davası

17-25 Aralık 2013 yılında başlatılan yolsuzluk operasyonlarının kilit ismi Reza Zarrab'ın Mart 2016'da ABD'de tutuklanması ile başlayan Halkbank davası hala devam ediyor. Zarrab, ABD'yi dolandırmak, İran'a ABD yaptırımlarını düzenleyen Uluslararası Acil Ekonomik Yetkiler Yasasını ihlal etmek, banka dolandırmak ve kara para aklamak suçlarından dolayı tutuklanmıştı. Daha sonra savcılıkla işbirliği yapan Zarrab, kurdukları yolsuzluk çarkının önemli noktalarından birinin Halkbank olduğunu hem savcılık soruşturmasında hem de duruşmalar sırasında belirtti.

Zarrab'ın yaptığı iş birliği neticesinde o dönem Halkbank'ın genel müdür yardımcısı olan Mehmet Hakan Atilla ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarını delmek suçlamasıyla Mart 2017'de New York JFK havalimanında tutuklandı. Bu davadan kısmen suçlu bulunan Atilla 32 ay hapis cezasına çarptırılmış ve 28 ay hapishanede kalmıştı. Atilla tahliye olsa da Halkbank'a yönelik dava devam ediyor. Bu dava Türkiye ekonomisi açısından da oldukça önemli. Çünkü Türk bankacılık sistemi son yıllarda yaşanan gelişmeler haricinde neredeyse tüm uluslararası kuruluşlar tarafından güçlü olarak kabul edilirdi. Bu algının Halkbank davasıyla ortadan kalktığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DEPREM

Türk ekonomisinin bu kadar dalgalanmasının bir diğer sebebi de kurumsal seviyede yaşanan krizler oldu. İstikrarın çok önemli olduğu bir dönemde Merkez Bankası başkan ve politikalarının çok hızlı değişmesi piyasalarda ciddi kaygılara yol açtı. Önce Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanı Murat Uysal 7 Kasım 2020 tarihinde, yani piyasaların kapandığı gün olan cuma günü, gece 02:00 saatlerinde görevden alındı. Uysal'dan boşalan göreve, daha önce Maliye Bakanlığı da yapmış olan Naci Ağbal atandı. Murat Uysal'ın da görevden alınmasıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi geldiğinden beri Merkez Bankası başkanlarının tamamı görev süreleri tamamlanmadan görevlerinden alınmış oldular.

Tüm bunların yankısı sürerken Berat Albayrak da 8 Kasım 2020 Cumartesi günü saat 19:00 civarlarında Hazine ve Maliye Bakanlığı görevinden istifa etti. Albayrak'ın istifası konusunda uzun bir süre suskun kalan hükümet, istifadan tam 27 saat sonra istifanın kabul edildiğini açıkladı. Albayrak'ın istifasını hiçbir büyük medya kanalı haber yapamadı. Öyle ki tüm bu saatler boyunca halkın büyük bir kısmı istifa haberini öğrenemediler. Berat Albayrak'ın kötü yönetimin ekonomi ayağını temsil ediyor olması nedeniyle bu istifa haberi piyasa tarafından olumlu karşılandı ve USD/TRY kuru 8,52'den 8,36'ya düştü. Tüm bunlar yaşandıktan sonra eski bir bürokrat olan ve daha önce bakanlık yapmış olan Lütfü Elvan, Hazine ve Maliye Bakanlığı görevine getirildi. Yoğun geçen birkaç günün ardından Türkiye ekonomisindeki deprem biraz duruldu ve herkes TCMB'nin bir sonraki Para Politikası Kurulu'nda açıklayacağı faiz kararına odaklandı. Nihayet, TCMB 19 Kasım 2020 tarihinde faiz kararını açıkladı. Türkiye uzun bir zamandır yapısal problemlerine eşlik eden düşük faiz politikası nedeniyle döviz kurlarında yoğun bir artışla karşılaşmaktaydı. Merkez Bankası politika faizi olarak adlandırılan haftalık repo faizini yüzde 10,25'ten yüzde 15,00'a yükseltmesiyle döviz kurlarındaki hareketlilik sakinleşti. Yapılan bu faiz artışı aslında bir sadeleştirme olarak adlandırılabilir. Çünkü TCMB'nin ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti yüzde 14,70'ler seviyesindeydi. Haliyle piyasa bunu olumlu bulsa da bir sıkılaştırma olarak algılamadı ve bu kararın döviz kurları üzerinde etkisi sınırlı kaldı. 19 Kasım sabahı 7,70 civarlarında olan dolar kuru ancak 7,52 civarına düşebildi ve gün içinde 7,60 seviyelerine yeniden geldi. Ancak daha sonra Merkez Bankası başkanlarının değişmeye devam etmesi ve kurumların ve bürokratların güvenilirliklerini kaybetmesi doların yükselişine neden olan faktörlerin başını çekti.

Türkiye Enflasyon Verilerinde Manipülasyon Şüphesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Tüketici Fiyatları Endeksinin Kasım ayı sonuçlarını 3 Aralık 2021'de açıkladı. Türkiye'de enflasyon bu endeks aracılığıyla ölçülmektedir. Kasım ayının verileriyle birlikte Türkiye'de yıllık enflasyon %14,03 olarak gerçekleşti. Enflasyon verileri özellikle Türkiye'de çok dikkatli bir şekilde takip ediliyor. Zira ekonomistler ve halk arasında resmi otoriteler tarafından gerçek enflasyonun gizlendiğine yönelik bir intiba mevcut. Bunun en büyük sebebi de Türkiye'nin faiz politikası. Erdoğan'ın Merkez Bankasına politika faizlerini artırmaması yönünde yaptığı söylenilen baskı dolaylı olarak enflasyonun da baskılanmasına sebep oluyor. Zira politika faizi enflasyondan düşük olduğu durumlarda faiz geliri negatif olarak gerçekleşmekte ve Türkiye'deki yerleşikler TL varlıklardan ve mevduatlardan çıkıp yabancı para cinsinden varlıklara ve mevduatlara yönelmektedirler. Bu kargaşayı önlemek için verilerin manipüle edildiğine inanan insanların sayısının oldukça yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan tüm bu yapılanlar dahi Türkiye'deki yerleşiklerin dolar vb. araçlarına yönelmesini önleyemedi ve enflasyon verileri manipüle edildiyse de bu hiçbir işe yaramadı, çünkü piyasa dinamikleri yatırımcıların bilgiyi sadece devlet kurumlarından değil farklı girişimlerden de almasına olanak vermektedir.

İşsizlik Aslında Neyi İfade Ediyor?

Enflasyon verilerinin manipüle edilmesi çoğunlukla daha örtük bir duruma işaret ederken işsizlik verilerinin açıklanmasında ise tanım sorunu gibi çok daha temel bir sorun karşımıza çıkıyor. Bu sorun temelde metodoloji ile ilgilidir. Bu sorunun da esasen kaynağı Türkiye değildir ve bu nedenle işsizlik verileri dünyanın her yerinde oldukça yanıltıcı olabiliyor. Fakat Türkiye gibi ülkeler bunu bir avantaj olarak kullanma eğilimindedir. Gerçeği yansıtmayan bu işsizlik oranları hükümetin açıklamalarında kendine yer bulabiliyor. Eylül 2020 verilerine göre Türkiye'de çalışabilecek durumdaki insanların sadece yüzde 50,5'i işgücüne katılıyor. İşsizlik oranı ise işgücüne katılıp da iş bulamayanları kapsıyor sadece. Halbuki iş aramaktan umudunu kesip iş aramadığı için işgücü istatistiklerin çıkarılan insanlar da geniş işsizlik tanımı içerisinde yer alıyor. Fakat bu konudan hükümet veya hükümete yakın hiçbir kamusal figür bahsetmiyor. Demokratik bir ülkede devlet kurumları, halkın doğru, zamanında ve tam bilgilendirilmesinden sorumludur. İşsizlik verilerinin kamusal tartışmalarda yanlış olmasa dahi eksik yansıtılması demokrasiye yönelik tehditlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

ENFLASYON VE REFAH KAYBI

TÜİK 3 Mayıs 2021'de hem üretici hem tüketici enflasyonu rakamlarını ve Üretici Fiyatları Endeksi'ni (ÜFE) ve Tüketici Fiyatları Endeksi'ni (TÜFE) açıkladı. TÜİK'e göre Nisan 2021 için TÜFE bir önceki yılın aynı ayına göre %17,14 oranında arttı, bir önceki aya göre artış ise %1,68 olarak gerçekleşti. Tüketici enflasyonunda en çok göze çarpan ise sağlık harcamaları oldu. Vatandaşların sağlık giderleri için yaşadığı enflasyon geçen yılın aynı ayına göre hesaplandığında %18,27 olarak kayıtlara geçti. Pandemi döneminde sağlık ürün ve hizmetlerinin yaşadığı fiyat artışının insanların bütçelerini daha da zorlayacağı görünmektedir. ÜFE'de ise çok daha ciddi oranda artışlar görüldü. Üretici enflasyonu bir önceki yılın aynı ayına göre %35,17 artarken, artış oranı bir önceki aya göre %4,34 oldu. Üretici enflasyonu artışında ise dikkat edilmesi gereken iki kalem oldu: Bu dönem aralığında enerji fiyatlarındaki yıllık artış %38,64 olurken ara malı fiyatlarındaki yıllık artış ise %42,59 oldu. Üretici fiyatlarında görüldüğü üzere geçtiğimiz bir yıl içinde sektörlerin üretim yapmak için kullandığı ürün ve hizmetlerin birçoğu çok büyük artışlar yaşamış. Bu artışların en önemli sebeplerinden biri Türkiye'nin yaşadığı kur şoku olarak karşımıza çıkıyor. Şu an sadece üretici enflasyonu artmış gibi görünse de çok kısa süre içinde tüketici üzerinde de etkileri görülecek. Yabancı paraların Türk lirası karşısında değer kazanması halihazırda tüketicilere ithal ürünlerin temini ile ilgili sorunlar yaratmaya devam ediyor.

128 MİLYAR DOLARIN AKIBETİ MERAK EDİLİYOR

Geçtiğimiz yıl gündemi meşgul eden en önemli konulardan biri 128 milyar doların akıbeti olmuştur. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu Meclis'teki grup toplantısında yaptığı konuşmada TCMB'nin rezervlerinden eksilen 128 milyar dolar değerindeki dövizin nerede olduğu sorusundan hareketle siyasi bir kampanya başlattı. Döviz rezervlerinin piyasa fiyatlarının dışında ayrıcalıklı satışlarla eritildiğini savunan bu kampanya, kamuoyunda büyük bir etki yarattı. Diğer muhalefet partileri de 128 milyar doların akıbetini sorgulamaya ve hükümeti inandırıcı bir açıklamaya davet etmeye başladılar. İYİ Parti, TCMB'nin döviz rezervlerini satım kararlarında siyasi direktif olup olmadığı sorusunu yöneltti. DEVA Partisi Genel Başkanı Ali Babacan ise TCMB'nin rezervleri serbest kur rejimine aykırı bir şekilde eritildiğini ve ciddi bir kural ihlali yapıldığını belirtti.

Döviz rezervlerinin akıbeti ile ilgili tartışma ilk olarak Hazine ve Maliyet Bakanı Berat Albayrak'ın istifası üzerine Kasım 2020'de başladı. Daha sonra, Reuters haber ajansı, Albayrak'ın istifa ettiği dönemde Merkez Bankası Başkanı olan Naci Ağbal'ın Mart 2021'de görevden alınmasında da 2019'dan itibaren rezervlerde yaklaşık 130 milyar dolar kayba neden olan döviz satışlarıyla ilgili inceleme başlatmasının rol oynadığını ileri sürmüş ve bu tartışma tekrar gündeme gelmişti. Daha sonra CHP'nin başlattığı kampanya ile tekrar gündeme gelen 128 milyarın akıbeti ile ilgili sorulara hükümet kanadı iddialara henüz tatmin edici bir yanıt verebilmiş değil. Demokrasilerde muhalefet partilerinin iktidara maddi kaynakların nerelere ve hangi amaçla kullandığını sorması kadar doğal bir olgu yoktur. Son yıllarda siyasi motivasyonlarla yapılan görevden alma ve atamalar Merkez Bankası'nın bağımsızlığını ağır bir biçimde zedelemiş ve verilerine şüphe ile yaklaşılan bir kuruma dönüşmesine neden olmuştur. Bu minvalde, hükümetten veya Merkez Bankasından 128 milyar doların akıbeti ile ilgili detaylandırılmış ve ikna edici bir yanıtın gelmemesi muhalefetin iddialarında haklılık payı olduğu düşüncesini desteklemektedir.

2020 Bütçe Açığı ve Vergi Artışları Yaşanma İhtimali

Türkiye, 2020'de 172,7 milyar TL bütçe açığı verdi. 2020 Aralık bütçe açığı 40,7 milyar TL olarak açıklandı. Oysaki bütçe açığı 2013 sadece 18,4 milyar TL olarak gerçekleşmişti. 2020'ye gelindiğinde ise yılın son ayındaki açık 2013'teki açığın iki katından fazla oldu. Bunlara ek olarak Türkiye mali disiplini sağladığı dönemlerde faiz dışı fazla veriyordu. Başka bir ifadeyle, yani faiz giderlerini bütçe açığından çıkarıldığında aslında bütçenin fazla verdiğini görüyorduk. Bu durum ise da Türkiye'nin daha sürdürülebilir şekilde borç alabilmesine olanak sağlıyordu. Tüm bu işleyiş birkaç senedir tersine dönmüş durumda. 2020 yılında Türkiye faiz dışı fazla vermediği gibi 35,8 milyar TL faiz dışı açık verdi ve bu rakam da 35,8 milyar TL olarak gerçekleşti. Bunun Türkiye ekonomisi için anlamı maalesef daha yüksek risk primi ve daha yüksek faizle borçlanma demek. Türkiye bu istatistiklere göre giderek artan bir bütçe açığıyla boğuşmak zorunda kalacak gibi görünüyor. Bunların sonucunda bütçenin temel gelir kalemi olan vergilerin gelecekte daha da artırılması söz konusu olacaktır. Türkiye gibi dolaylı vergilerin yüksek olduğu ülkelerde vergilerin artırılması sadece mali bir düzenleme olarak kalmıyor. Vergilerin artırılması gelirlerinin tamamını harcamak zorunda kalan ücretli çalışanların refahının düşmesine ve bu taleplerini dile daha fazla zorluklarla karşılaşmasına neden oluyor.

Türkiye Neden Ucuz?

TÜİK 22 Haziran 2021 tarihinde EuroStat verilerine dayanarak Türkiye'nin 2020 yılı tüketim mal ve hizmetleri fiyat düzeyi endeksini açıkladı. Yapılan açıklamaya göre Türkiye'nin endeks değeri 38. Bunun ne anlama geldiği yine TÜİK tarafından hazırlanan bültende şöyle açıklanmaktadır: Fiyat düzeyi endeksi, ülkelerin ulusal para birimlerinin karşılaştırmalı olarak döviz kuruna göre alım gücünün göstergesidir. Bir ülkenin fiyat düzeyi endeksi, 100'den büyük ise bu ülke karşılaştırıldığı ülke grubu ortalamasına göre "pahalı", 100'den küçük ise bu ülke karşılaştırıldığı ülke grubu ortalamasına göre "ucuz" olarak ifade edilmektedir. Türkiye 38 endeks değeri ile AB ülkelerine göre oldukça ucuz bir ülke olarak karşımıza çıkıyor. Karşılaştırma yapıldığında 37 ülke içinde en yüksek endeks değeri İsviçre'ye ait ve bu değer 170.

Bu şu anlama geliyor: İsviçre'de 170 Euro harcama ile tüketebileceğiniz mal ve hizmeti Türkiye'de sadece 38 Euro'ya tüketebilirsiniz. Türkiye yıldan yıla daha ucuz bir ülke haline gelmiş ama 2018 ve 2019'da Türk lirasında yaşanan muazzam gerileme Türkiye'yi ucuzlatan en önemli etken olmuş. Hem emeğin değeri ucuzlamakta hem de emek karşılığında tüketilebilen mal ve hizmetlerin niteliği ve niceliği azalmaktadır. Türkiye'nin optimum bir kur seviyesine ve büyüme oranına gelmeden bu açmazdan kurtulması artık imkansız görünmektedir.

BU BÜYÜME, GERÇEK BİR BÜYÜME MİDİR?

TÜİK 28 Mayıs 2021'de Ekonomik Güven Endeksi verilerini açıkladı. Endeks 5 tane alt endeksten oluşuyor. Bu alt güven endeksleri ve ağırlıkları şöyle: Tüketici, %20; Reel Kesim, %40; Hizmet Sektörü, %30; Perakende Ticaret, %5; İnşaat Sektörü, %5. Görüldüğü üzere reel kesim yani imalat sanayii ve hizmet sektörünün genel ekonomik güven üzerinde etkisi oldukça fazla. Açıklanan verilere göre Ekonomik Güven Endeksi Mayıs ayında bir önceki aya göre %1,3 azalarak 93,9 seviyesinden 92,6 seviyesine indi. Bu endeksteki dikkat çekici olan nokta ise tüketici güveninin halen çok düşük olması ve maalesef düşmeye de devam etmesidir. Verilere göre tüketici güveni bir önceki aya göre %3,6 azalmış. Bu da aslında tüketicilerin halen normalleşmediğini ortaya koyuyor.

Bunların yanında ise 31 Mayıs 2021 tarihinde açıklanan büyüme verilerine göre Türkiye ekonomisinin 2021 Ocak-Şubat-Mart aylarını kapsayan ilk çeyrekte bir önceki yılın aynı dönemine göre %7 büyüdüğü görülüyor. Peki, ekonomik güven bu kadar düşerken biz nasıl bu denli büyüyebildik? Aslında bu soru temelde "Bu büyüme gerçek bir büyüme midir?" sorusuyla aynı. Zira ekonomik büyümeye eşlik eden bir enflasyon artışıyla da karşı karşıyayız. Nisan ayında yıllık tüketici enflasyonu %17 civarlarındaydı. Fakat Yurtiçi Üretici Fiyat Endeksi artışı, başka bir ifadeyle, sanayi üreticisinin maliyetinin yıllık artışı % 35,17 olarak gerçekleşmişti. Bunun yanı sıra 28 Mayıs 2021 tarihinde açıklanan verilere göre Hizmet Üretici Fiyat Endeksindeki yıllık artış da %26,26 olarak gerçekleşti. Özellikle enflasyon artışının devam etmesi büyümeden kaynaklanan refah artışının etkisini tamamen ortadan kaldırır nitelikte. Genel tabloya baktığımızda Türk lirasının Amerikan doları karşısında değer kaybetmesi nedeniyle sanayi sektörünün ihracat artışı yaşadığını görüyoruz. Bu da tabii ki ekonominin büyümesine katkı sağlıyor. Fakat içerideki tüketici için yine içeride üretilen bu malları almanın giderek zorlaştığını belirtmek gerekir. Haliyle ekonomik büyümeden gelen refah artışı sadece belirli bir kesimin ekonomik koşullarının iyileşmesine neden oluyor. Refah artışının toplum geneline yayılamaması durumu hem tüketici güveninde hem de vatandaşların harcama kompozisyonunda kendisini gösteriyor. Düşük kurdan kaynaklanan üretim artışı aslında refahımızı artırmıyor.

Stokçuluğun Kaynağı Hükümet mi?

Erdoğan 08.12.2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı kabine toplantısı sonrası, stokçuluk sorununun sebebi olarak sadece fiyat artışı yapan üreticiyi ve tüccarı sorumlu tuttu. Burada esas bahsettiği konu satıcıların ellerindeki malı satmayarak, yani stoğu tutarak, piyasada mal kıtlığı yaratıp fiyatların artmasına sebep olmalarıdır. Halbuki TÜİK'in açıkladığı rakamlara göre Kasım 2019'da %4,26 olan Üretici Fiyat Endeksi yani üretici enflasyonu, 2021 Kasım ayında %54,62 olarak açıklandı.

Halbuki sorunun temelinde hükümetin uyguladığını söylediği ekonomi politikaları yatmaktadır. Kimse devlet eliyle sermayesinin erimesi pahasına ucuz ürün satmak zorunda bırakılamaz. Bu serbest piyasa değil hatta kumanda ekonomisi dahi değildir; bu ancak otokrat bir ekonomi yönetimidir. Bu sorunu çözecek olan şey polisiye tedbirler ve tehditler değil, ayakları yere basan piyasa koşullarına uygun bir ekonomi politikasıdır.

Yeni Bir Kredi Genişlemesi İhtimali

8 Temmuz 2021 tarihinde Reuters, kamu yetkililerine dayandırdığı haberinde hükümetin yeni bir kredi genişlemesi için kamu bankalarına sermaye desteği yapma planlarını haberleştirdi. Geçtiğimiz sene pandemi tedbiri olarak kredi genişlemesi şeklinde verimsiz ve kısa vadeli bir yöntem kullanan Hükümetin bu seferki kredi genişlemesini erken seçim öncesi piyasayı canlandırma adımı olarak kullanması beklenmektedir.

Geçen sene kamu bankaları eliyle negatif reel faizle kredi veren bankalara Hükümet 21 milyar Türk lirası kaynak aktarımı yapmıştı. Öte yandan kamu bankalarının özkaynak artım ihtiyacının bir nedeni de batık kredilerdir. Türkiye, tüm Basel standartlarının aksine, pandemi nedeniyle sorunlu kredilerin takibe alınma süresini uzattı. Yani aslında batık olma ihtimali çok yüksek olan krediler banka bilançolarında henüz toksik varlık olarak görünmüyor. Bunların bilançolara yansıması durumunda özkaynak yetersizliği iyice baş göstermiş olacak. Türkiye yeni bir kredi genişlemesini kaldırabilir mi sorusu burada önemli bir yer tutuyor. Tüm bu piyasayı canlandırma hareketleri seçimler öncesinde bir nebze rahatlama sağlansın diye yapılıyor. Ama bunların etkisi çok geçici oluyor. Çünkü yaratılan kredinin bir karşılığı olmuyor. Sürekli Türk lirası cinsinde genişleme dövizde yükselişi de beraberinde getiriyor. Ayrıca kredi dağıtım mekanizması da adaletli olmadığı için büyük birçok kredinin yeniden finanse edildiği fakat ücretli kesimin kullandığı kredilerin ise hiçbir şekilde yeniden değerlendirmeye alınmadığı bir ortam ortaya çıkmaktadır.

Asgari Ücret Artışı ve Fiyat Mekanizmasının Bozulma Riski

TCMB Para Piyasası Kurulu toplantısından sonra Erdoğan asgari ücrete yüzde 50'yi aşan bir oranda zam yapıldığını açıkladı. Türkiye asgari ücretin çok yanlış anlaşıldığı ve bu ücret tipinin neredeyse standart ücret haline geldiği bir ülke haline geldi. Ücretli çalışanların yaklaşık %55'i asgari ücretle çalışmakta ve asgari ücret sürekli ortalama ücrete yaklaşmaktadır. Buna rağmen asgari ücret açıklaması yapıldıktan sonra birçok küçük ölçekli firmanın işçi çıkarma yoluna gideceğine dair duyumlar alındı.

Bu süreç kayıt-dışı çalışmanın yaygınlaşması sonucunu doğuracak gibi görünüyor. İşveren, işçi çıkartırsa işsizlik artacak. Kayıt-dışı çalışma yaygınlaşırsa zaten zor durumda olan Hazine'nin gelirleri azalacak. Hâlihazırda asgarî ücretlilerden gelir vergisi alınmayacağı açıklandı ve bu dahi bütçeye ek bir yük getirdi. Eğer devlet desteği sağlanırsa yine Hazine tarafında yük oluşacak. Tüm bunların dışında hükümetin yeni ekonomi modeli çerçevesinde hem TL'nin değerinin düşmesini sağlayacak hem de tüm bu maliyeti finanse edecek bir yol daha bulunmakta: Devlet sürekli iç borçlanma senedi çıkaracak. Merkez Bankası para basıp bankaları fonlayacak. Bankalar da iç borçlanma araçları ile Hazineyi fonlayacak. Ne var ki eğer bu yöntem uygulanırsa enflasyon akıl almaz noktalara gitme riski bulunmaktadır.

TÜRK LİRASININ KARA YILI

2021 yılı başında 7,35 TL civarında olan ABD doları sene sonunda 13,65 TL'den işlem gördü. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak'ın Hazine ve Maliye Bakanı olarak atanmasının ardından yaşananlar ve nihayetinde sebep olduğu kur atağından çok daha büyük bir krizle karşı karşıya kaldık. Bu bültenlerin yazılmaya başlandığı tarihten beri geçen 14 aylık sürede Türkiye ekonomisi 2 kez kur atağına maruz kaldı. Türkiye gibi cari açığı ve dış borçluluğu yüksek, gelişmekte olan bir ekonomi bu kadar kısa sürede yaşanan bu iki büyük krizden ağır yara aldı ve o yara kanamaya devam etmektedir. Berat Albayrak döneminde karmaşık bir faiz politikası izlenmiş, politika faizi bir araç olmaktan çıkmış; Merkez Bankası piyasaları geç likidite penceresi dediğimiz başka bir araçtan fonlamaya başlamıştı. O dönem çıkarılan bu karmaşa neticesinde dolar 8,5 TL'ye yaklaşmıştı. Bu süreçte Merkez Bankasının rezervindeki dolarları satarak dolar fiyatını sabit tutmaya çalıştığını görmüş ve bu verimsiz hareketin rezervleri eritmekten başka bir işe yaramadığını yaşayarak öğrenmiştik. Berat Albayrak'ın olaylı istifası sonrasında görece güvenilir isimler olan Naci Ağbal Merkez Bankası Başkanlığına ve Lütfi Elvan Hazine ve Maliye Bakanlığına getirilmişti. Bu ikilinin elinden çıkan kısa süreli reçeteler neticesinde 8,5 TL'ye yaklaşan dolar hızla 7,3 TL seviyelerine gerilemişti. Tabii bu reçeteler faiz artırımı içeren ve çeşitli parasal, mali sıkılaşmalar öneren reçeteler olduğu için ekonomide bir yavaşlama yaratacağı endişesine de sebep olmuştu. Zaten Naci Ağbal'ın başkanlığı tüm bu faiz kavgasından sonra pek de uzun sürmemişti ve 4 ay gibi bir süre sonra Merkez Bankası başkanlığı görevinden alınmıştı. Bunun üzerine, Erdoğan yıllardır tekrarladığı "Faiz sebeptir, enflasyon sonuçtur." Olarak özetlediği görüşünü her fırsatta tekrarlamaya başladı. Erdoğan, özetle, damadı Berat Albayrak'ın düşük faiz-değersiz TL-yüksek ihracat sac ayaklarına oturan "Çin tipi kalkınma" modelini İslami bir sosla yeniden denemeye karar verdi. 1 Aralık gününe ait Resmî Gazetede Lütfi Elvan'ın istifa ettiğini, görevini Erdoğan'ın ekonomik görüşlerinin bir başka yılmaz savunucusu olan bakan yardımcısı Nurettin Nebati'ye bıraktığını öğrendik. Bu sürecin Berat Albayrak sürecinden pek farkı olmayan bir süreç olacağı şu anki ekonomik aktörlerin açıklamalarına bakıldığında aşikârdır. Türkiye yine yapacağını yaptı ve tarihinin belki de en uzun 'ev yapımı krizine' yelken açtı.

Yılın sonuna yaklaşırken ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ekonomi politikası da olumsuz etkilerini oldukça hızlı bir şekilde göstermeye başladı. Tabii bu etki kendini en çok da döviz kuru üzerinde gösterdi. Pazartesi günü yurtiçi piyasalar açılmadan önce 13,82 seviyesinde işlem gören USD/TL kuru piyasanın açılmasıyla birlikte çok hızlı bir şekilde yüzde 5,34 oranında artarak 14,56 seviyelerine geldi. Piyasa kapanışında ise kur yüzde 6,17 azalarak 13,66 seviyelerinden günü kapattı. Bu kadar ayrıntının birçok anlamı var. Sadece bir iş günü içerisinde yani dokuz saatte kurun bu denli oynak olması gerçekten inanılmaz bir dengesizlik ve öngörülebilirlik sorunu yaratıyor. Peki, aynı gün toplanan TCMB Para Politikası Kurulu ne yaptı? Tüm bu yaşananlara ve emarelere rağmen politika faizinde 100 baz puan (bps) indirim yaptı. Bu nedenle TL daha da zayıfladı ve bir dolar 15 TL oldu. Tarihî rekorlar üst üste geldi. Aynı hafta içinde dolar 16,40 civarlarından işlem gördü. İşin kötü yani bir yıl vadeli USD/TRY kontratları ise 23 TL civarından işlem görmeye devam etmektedir. Serbest piyasanın hiçbir ölçütüne uymayan bir bakış açısını adeta kılıç gibi elinde sallayan iktidar Türkiye'nin geleceğine güveni her geçen gün daha da sarsmaya devam ediyor.

Sadece 2021 yılında Türk lirası, Amerikan doları karşısında %30'dan fazla değer kaybetti. TL'nin kesintisiz bir şekilde değer kaybetmesi, kimi analistlerin Türkiye'nin bir kur krizi içinde olduğu yorumunu yapmasına neden oldu. Hatta son iki yıl düşünüldüğünde TL'nin kaybı %80'leri bulmaktadır. Öte taraftan işsizlik, enflasyon, hayat pahalılığı gibi toplumu doğrudan ilgilendiren faktörlerden dolayı Türkiye hem ekonomik değerlerde hem de demokrasi ve sivil özgürlükler konusunda yaşadığı mevzi kaybından sonra ekonomik özgürlükler konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaya devam ediyor.

Sonuç

Ülkeler için sürdürülebilir büyüme ve refah seviyelerinin göstergesi olarak kabul edilen Ekonomik Özgürlük Endeksi ve yaşanan olaylar ve olgular analiz edildiğinde Türkiye ekonomi alanında da ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin, ABD merkezli düşünce kuruluşu CATO Enstitüsü, 2020 İnsani Özgürlük Endeksi raporunda hukukun üstünlüğünden kişisel refah seviyesine kadar, birçok parametre ışığında değerlendirilen 162 ülkenin bulunduğu İnsani Özgürlük Endeksi'nde geçen yıl 122'nci olan Türkiye, bu yıl 119›uncu oldu.

Türkiye'de ekonomik özgürlüklerin bu denli gerilemesinde hükûmetin düşük faize dayanan yanlış ekonomi politikası yatıyor. Bilindiği üzere, 2001 krizinden sonra bağımsız merkez bankası öncülüğünde para politikasının yegâne hedefi faizleri yüksek tutarak enflasyonu düşürmek ve bir yandan uluslararası likidite bolluğunun etkisiyle ülkeye yabancı para akışını sağlamaktı. Uluslararası likidite bir yandan faizlerin düşme eğilimine girmesini ve Türk lirasını yabancı paralar karsısında değerli tutarak enflasyonun kontrol altına alınmasını sağlamıştı. Fakat, hükûmetin 2008 krizi itibariyle hem merkez bankası bağımsızlığına ciddi müdahalelerde bulunması hem de 2013 Gezi sureciyle beraber değersiz TL ve ihracata dayalı Cin tipi büyüme hayaline kapılması bugün yasadığımız ekonomik krizin temelini oluşturuyor. Bir yandan düşük faizler ile hükûmetin ic piyasada inşaata dayalı ekonomi modelinin güçlenmesi hedeflenirken bir yandan değersiz TL ile hükûmete yakın işverenlerin yoğunlukla bulunduğu emek-yoğun sektörlerde ihracat artısı hedefleniyor. Ne var ki bu tur büyüme katma değerden yoksun ve teknoloji-yoğun sektörlerin gerilemesine neden oluyor. Özellikle FED ve Avrupa Merkez Bankasının parasal sıkılaştırmaya gittiği dönemlerde, düşük faiz politikası bir yandan ülkenin ekonomisi için kritik noktada bulunan yabancı para girişini kısıtlamakta ve bir yandan enflasyonun tarihi seviyelere ulaşmasına neden olmaktadır. Yapılması gereken, hükûmetin ilk yıllarında uyguladığı üzere, teknokratik bir para politikasına geçmesi ve ülkenin finansal ve mali yapısını bir dizi ekonomik reforma tabi tutmasıdır. Bunun için, merkez bankası politik etkilerden arındırılarak tekrar bağımsızlaştırılmalı, ekonomi yönetimi uluslararası kuruluşlarla iş birliğini güçlendirmeli, ve düşük faiz politikasından vazgeçmelidir.

SİVİL TOPLUM

Giriş

Türkiye sivil toplumu, 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ardından, artan bir baskıyla karşı karşıya kalmış ve birçok sivil toplum örgütü kapatılırken, birçoğu da çalıştığı konuları değiştirmek ve/ya daha sınırlı kampanyalar yaparak artan baskılardan sakınmaya çalışmışlardır. Yeni üye sayılarında düşüş ve mevcut üyelerin istifası gibi idari ve teknik açılardan da sıkıntılar yaşayan sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına yönelen tehditler 2020 yılının son gününde çıkarılan yasa ile daha da artmıştır.

31 Aralık 2020 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 7262 Sayılı *Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının ve Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun* ile 2021 yılı Türkiye sivil toplumu için diken üstünde geçmiştir. Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası örgütlerin desteğiyle bu yasaya karşı yürütülen kampanyalar başarılı olamamış ancak bu kampanyalarda adı geçen endişeler birbiri ardından gerçekleşmiştir. Kanun henüz teklif aşamasındayken Hükümet yanlısı ana akım medya ve siyasiler aracılığıyla sivil toplum kuruluşlarının denetimsizliği ve teröre destek verildiği iddiaları gündeme taşınmış ve bu gibi iddialar çeşitli şekillerde aynı kişi ve kurumlar tarafından yıl boyu dillendirilmeye devam etmiştir.

7262 Sayılı Kanun öncesinde sivil toplum kuruluşları kurdukları iş birliklerini, aldıkları fonları, üye bilgilerini, tüm banka hareketlerini düzenli olarak İçişleri Bakanlığına bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne ait DERBİS sistemi üzerinden düzenli olarak bildirmek durumundaydılar. Bildirimlerde aksama ya da bildirimler sonucu tespit edilen bir sorun İl Dernekler Müdürlüğü ya da İçişleri Bakanlığı tarafından denetlenmekteydi. Ancak ilgili yasa tüm sivil toplum örgütlerinin en geç üç yılda bir düzenli olarak denetlenmesi kuralını getirdi. Bu durumun yarattığı idari iş yükü ve denetimlerin siyasi amaçlarla yapılacağına dair genel kanı, sivil toplum kuruluşları üzerinde yıl boyu süren bir tedirginlik yarattı. 7262 Sayılı Kanunun getirdiği düzenlemelere sonraki bölümlerde değinilecek olmakla beraber derneklere kayyum atamanın ve mal varlıklarına el koymanın basit bir işleme indirilmiş olması da yine sivil toplum kuruluşlarını varlıklarını tehdit etmeye başlamıştır.

Çalışmalarını yurtdışından farklı kuruluşlarla iş birlikleri kurarak devam ettirmek durumunda olan sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı Hükümetin icraatlarına yönelik aldıkları eleştirel pozisyonlar nedeniyle sık sık Hükümet yanlısı medya ve sosyal medya hesaplarının hedefi haline gelmiştir. Casusluk, ajanlık iddiaları kullanılarak hedef gösterme yöntemi farklı konularda eleştirel pozisyon alan tüm sivil toplum kuruluşları için düzenli olarak kullanılmış ve sivil toplum örgütlerine yönelik artan idari baskılara gerekçe olarak kullanılmıştır. Yaptıkları çalışmalardan ötürü Hükümet çevrelerinde rahatsızlık yaratan sivil toplum kuruluşları önce sosyal medyada sonra da ana akım medya hedef haline getirilmiş ardından da İçişleri Bakanlığı tarafından denetlenmişlerdir.

Denetim süreçleri farklı siyasi görüşten sivil toplum kuruluşları için farklı şekillerde tecrübe edilmiştir. Hükümet yanlısı ya da Hükümete yönelik eleştirel bir pozisyon almayan sivil toplum kuruşları denetimleri kolayca atlatmış ya da denetime girmemişken birçok muhalif görüşlü sayılabilecek sivil toplum örgütü ise hem çok uzun ve detaylı denetimlere maruz kalmış hem de aynı yıl içinde iki kez denetlenmiştir.

Tüm bu yaşanan gelişmeler örgütlenme ve toplanma hakkının ihlali olarak değerlendirilirken aynı zamanda Türkiye'nin katılımcı ve çoğulcu demokrasi kültürü, ifade özgürlüğü ve hukuk devletinde yaşanan derin krizin yansımaları olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının hem 7262 Sayılı Kanun hem de artan kutuplaşma ve siyasi baskılar sonucu yaşadıkları şu şekilde özetlenmiştir:

SİVİL TOPLUMA DOKUNMA!

#SivilToplumaSesVer

FATF ÖNERİLERİ VE DERNEKLERİN ÜZERİNDE KURULABİLECEK BASKILAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde geçtiğimiz günlerde "Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının ve Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun Teklifi" görüşüldü ve iktidar koalisyonunun oylarıyla kabul edildi. Teklifin dayandığı temel maddeler, OECD bünyesindeki Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF -Financial Action Task Force) tüm ülkelere; kara paranın aklanması, terörizmin ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve bunların finansmanının engellenmesine yönelik önerdiği düzenlemelerdir. Türkiye'nin FATF önerilerini hayata geçirmemesi halinde bu kurumun oluşturduğu Koyu Gri Liste'ye girme ihtimali bulunuyordu. Bu da Türkiye ekonomisinin halihazırdaki güvensizlik ortamını pekiştirecekti. Fakat Türkiye özelinde AKP ve MHP'nin önerdiği düzenlemeler Türkiye'deki sivil toplumun oldukça tepkisini çekti. Türkiye'de faaliyet gösteren 689 dernek ve vakıf düzenlemeye karşı "Sivil Toplum Susturulamaz" başlıklı bir bildiri yayınladı ve çeşitli şehirlerde gösteriler düzenlendi.

Türkiye'de hayata geçirilen kanun kapsamında artık sivil toplum kuruluşlarına herhangi bir hukuki ceza olmadan idari olarak bazı tedbirler uygulanabilecek. Yeni düzenlemede STK'lara kayyum atama yetkisinin valilere yani İçişleri Bakanlığı'na verilmesi, STK'lara uygulanan denetimlerin sıklaştırılması, STK yöneticilerinin sadece soruşturma açılarak görevden alınması ve bir daha başka bir STK'ya yönetici olamaması gibi önlemler var. Hatta STK'ların mallarına el konması da basit bir idari işlem haline getiriliyor. Yasanın esas sorun teşkil eden yönlerinden biri de Türkiye'de "terör" tanımının oldukça geniş yapılması. Son yasal düzenlemeye göre terör örgütü propagandası yapmak idare tarafından bir STK'nın kapısına kilit vurulması için yeterli görülüyor. Hatta 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na göre "ekonomik düzeni değiştirmek" dahi terör suçu sayılıyor. Tüm bu gelişmeler ve son olarak meclisten geçen kanun maalesef Türkiye'yi demokrasiden daha da uzaklaştıracak adımlar olarak görünüyor. Terör tanımının geniş yorumlanması, FATF önerilerinin içinden sadece hükümetin elini güçlendirecek önerilerin yasalaştırılması ve siyasilere ilişkin hiçbir düzenlemenin yapılmaması yasaların anti-demokratik ve popülist iktidarlarca nasıl ve kimlere karşı kullanıldığının önemli bir kanıtı olarak karşımızda duruyor.

7262 Sayılı Kanunun Kâr Amacı Gütmeyen Örgütlere Etkisi Anketi

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Ofisi, 7262 sayılı Kanunun etkilerine yönelik yaklaşık 230 kâr amacı gütmeyen kuruluşa gönderilen bir anket ve kuruluş temsilcileriyle yapılan mülâkatların sonuçlarını rapor haline getirdi. Anket ve mülâkat sonuçları Kanunun henüz tam anlamıyla uygulamaya girmemiş olmasına rağmen sivil toplum üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku standartlarına göre örgütlenme hürriyeti yalnızca "kişilerin ya da tüzel kişiliklerin bir örgüt kurabilme ve bir örgüte üye olabilmelerini değil; aynı zamanda yerel, ülke dışı ve uluslararası kaynaklardan insan, maddi ve mali kaynak talep edebilmelerini, bu kaynakları alabilmelerini ve kullanabilmelerini" kapsamaktadır. Devletlerin hak ve özgürlüklerin temininde negatif yükümlülüğü olduğu kadar bu hakların kullanımını kolaylaştırmaya yönelik pozitif yükümlülüğü de vardır. Tüm bunlara göre, 7262 sayılı Kanun sivil toplum açısından daha tam anlamıyla yürürlüğe girmeden bile bir otosansür iklimi doğuruyor. Kanunun muğlak ve ucu açık hükümlerinin kanunilik ilkesiyle uyuşmamasının yanı sıra denetimi yapacak makamın kesin olmaması da eleştiriler arasında. Birçok kuruluş "terörist faaliyetlere" destek vermekle suçlanmanın getirdiği kaygıyla kaynak geliştirme çalışmalarını askıya almış ve hakkında ceza davası açılmış yöneticileri yönetim kurullarından çıkarmıştır. Sivil toplum kuruluşları Hükümet yanlısı medyanın yabancı fon kuruluşlarını hedef alması sonucunda uluslararası iş birliklerine çekinceyle yaklaşmaya başlamışlar. Öyle ki sosyal yardım sağlayan bir derneğin yöneticisi, Uluslararası Af Örgütü'ne fon aldıkları uluslararası bir kuruluşunun adında Hristiyan kelimesi geçtiği için denetçilerin kendilerine Hristiyan bir kurumun niçin derneği desteklediği sorusunu yönelttiklerini ifade etmiştir.

Chrest Vakfı'ndan Fon Alan Dernekler Hakkında İşlem Başlatılması Talep Edildi

7262 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinin üzerinden geçen bir yıl boyunca kampanyalar, anketler ve çalıştaylar ile yasanın sivil toplum kuruluşları üzerinde yarattığı baskı ve barındırdığı riskler defalarca vurgulandı. Ancak yıl boyunca denetimler, para cezaları, sivil toplum kuruluşlarında ve üyelerinde yaratılan korku ve baskı ortamı katlanarak artmaya devam etti. Denetimlere hazırlanılarak geçirilen sürecinin psikolojik baskısı, artan idari iş yükü, üye sayılarında ve aidat gelirlerinde düşüş, uluslararası iş birliklerinde artan tedirginlik ve önlemler bu yıl yaşanılan sorunların başında geldi. Kimi sivil toplum kuruluşlarının aynı yıl içinde ikinci kez denetlenecek olmaları ise artık doğrudan örgütlenme hakkının ihlaline kapı aralayacak bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Tüm bu gelişmelere bir yenisi de aralık ayı başında eklendi. İçişleri Bakanlığına bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, ABD'li Chrest Vakfının Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına yapmış olduğu bağışlarla ilgili olarak "yerel mevzuata aykırılık olduğu" gerekçesiyle bu kuruluşlar ve yöneticileri hakkında adli ve idari işlem başlatılmasını talep etti. Chrest Vakfından fon alan sivil toplum kuruluşları tartışması geçtiğimiz yaz aylarında sosyal medyada mülteci haklarını destekleyen kimi kuruluşların aynı kurumdan fon aldıkları iddialarıyla gündeme gelmişti. Hükümete yakın sosyal medya kullanıcıları, gazeteler ve televizyon kanallarının yanı sıra mülteci haklarına sıcak bakmayan ulusalcı çevrelerin de desteğiyle Chrest Vakfından fon alan dernek, vakıf ve medya platformları ajanlık suçlamalarıyla hedef gösterilmişti. Sıklaşan denetimler ile kontrol altına alınmak istenen sivil toplum kuruluşları, farklı konularda hükümet yanlısı medya tarafından düzenli olarak hedef gösterilerek aynı anda hem siyasi hem de idari baskının nesnelerine dönüşmüşlerdir.

Devlet Denetleme Kurulu'nun (DDK) Denetleme Alanına Kooperatifler ve Birlikler ile Vakıf, Dernek, Meslek Kuruluşlarının Kurduğu Ortaklıklar ve İştirakların da Eklenmesi

7262 sayılı Kanunun ardından şimdi de DDK meslek kuruluşları, sendikalar, kamuya yararlı dernekler ile vakıfların "denetim kurulunun yetkilerini" kullanabilecek. Temmuz 2018'den bu yana DDK'nın yetki alanı kararnameler ile genişletilmeye devam edilmekteydi. Resmî Gazetede yayınlanan 20 Ağustos 2021 tarihli kararnameye göre bu yetkilere bir yenisi daha eklenmiş oldu. Bu değişiklik sivil toplumun etki alanına devlet müdahalesinin derinleştirilmesinin söz konusu olması sebebiyle tepki ve tartışmalara yol açtı. Resmî Gazetede yer alan değişikliğe göre, madde 2 uyarınca önceden "derneklerde ve vakıflarda" ibaresi "derneklerde, vakıflarda, kooperatiflerde, birliklerde ve bu kurum ve kuruluşların her türlü ortaklık ve iştiraklerinde" şeklinde değiştirilmiştir. Kararnamenin bir sonraki maddesinde yer alan ifadeye göre ise Cumhurbaşkanlığına bağlı DDK'nın meslek kuruluşları, sendikalar, kamuya yararlı derneklerle vakıfların denetim kurullarının yetkilerini kullanabileceği öngörülmektedir. Mevcut denetimler ve siyasi baskılara 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun ve DDK'nın dernek denetleme organı gibi çalışabilecek olması eklendiğinde, Türkiye sivil toplumunun ve katılımcı demokrasi kültürünün büyük yaralar alması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'de sivil toplum iyice daralmış ve finansal olarak ayakta kalmaları neredeyse imkânsız hale gelmiştir.

YENİ STK YASASI SONRASI YAŞANANLAR II: LGBTİ DERNEKLERİ VS. HÜKÜMET YANLISI DERNEKLER

Özgürlük Araştırmaları ekibinin 7262 sayılı Kanun'u tartışmak üzere hükümete yakınlığı ile bilinen dernekler ile bazı muhafazakâr derneklerden istediği sekiz randevudan sadece bir tanesine olumlu dönüş alındı. Yapılan görüşmede öne çıkan husus, Kanun henüz teklif aşamasındayken, kamuoyundaki tartışmaların da etkisiyle, ilgili Kanunun yurtiçi ve yurt dışında gerçekleştirdikleri yardım faaliyetlerine engel teşkil edebileceğine ilişkin endişelendikleri ancak herhangi bir sorun yaşamadıkları yönünde oldu. Geçtiğimiz yıl boyunca bir kez yurtiçi bir kez de yurtdışında yardım kampanyası düzenleyen derneğin yardım kampanyaları için izin alabilmeleri ve henüz bir denetime girmemiş olmaları da önemli bazı hususlar arasındadır. Her ne kadar Kanunun teklif aşamasında birtakım endişelere meydan vermesi dernek temsilcisi tarafından doğal bulunsa da geldiğimiz noktada derneklerin bu endişesinin yersiz olduğu, Kanunun sivil toplum kuruluşlarının sergilediği dağınık, denetimsiz görüntüyü sonlandırarak, daha disiplinli ve ülkeye daha faydalı bir sivil toplum oluşturmada etkili olacağı belirtildi.

Özgürlük Gündemi #26'da 7262 sayılı Kanun'dan sonra artan denetimler sonucu kimi derneklerin aynı yıl içinde ikinci kez denetlendiği ve yurtdışından hibe alan bazı derneklerin de İçişleri Bakanlığına bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından hedef alındığı belirtilmişti. Görüşme yapılan LGBTİ derneğine gelen denetmenlerin yaklaşık iki hafta boyunca ofiste, ardından bir buçuk ay boyunca da uzaktan bilgi ve belge isteyerek yaklaşık iki ay süren denetimleri bu son yaşananları daha da tartışmalı hale getirmektedir. Denetim süreci boyunca ofiste derneğin gündelik işleyişi tamamen durmuş ve derneğin düzenlediği eğitimlerin tüm içeriklerinin yazılı fotokopileri, önlü arkalı dahi olmaması gerektiği belirtilerek istenmiştir.

Denetim sonucunda herhangi bir yaptırımla karşılaşmayan dernek yine de partner ve üye ilişkilerinde ciddi düzenlemelere gitmek zorunda kalmış. İlk olarak 20 kadar üyenin Kanun'dan sonra üyelikten ayrıldığının ve yönetim kurulu üyelerinden bazılarının muhalif içerikli sosyal medya paylaşımlarından ötürü yönetim kurulu üyeliğinden istifa etmek istediklerinin altı çizildi. Buradaki en önemli sebep 7262 Sayılı Kanun'un 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu'na yaptığı atıftır. Terör tanımı o kadar geniş yorumlanmaktadır ki bir derneğin yönetim kurulu üyesi sosyal medya paylaşımlardan ötürü kolayca terör soruşturmasına konu olup, bir daha hiçbir derneğin karar organlarına giremez hale gelebilir; bu arada Derneğe de önce kayyum tayin edilip ardından mal varlığına el konabilir.

Sonuç

31 Aralık 2020 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 7262 Sayılı *Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının ve Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun,* 2021 yılı için Türkiye sivil toplumunun aldığı en büyük darbe olarak görülmelidir. Nitekim, Kanun yürürlüğe girdiği andan itibaren, ülkeyi hâlihazırda saran otoriter dalga, sivil toplumun faaliyet alanını oldukça daraltmıştır. Gerek idari tedbirlerin sıklaşması ve denetimlerin keyfiliği gerek sivil toplumun uluslararası ortaklıklarına getirilen sınırlamalar, demokrasinin esas olarak cereyan ettiği sivil toplum alanına ve onun ifa eden sivil toplum aktörlerine ciddi zararlar vermektedir. Tüm bunların üzerine, Kanunun yalnızca idari/teknik anlamda otoriterleşmeyi artırmadığı aynı zamanda iktidarın muhafazakâr kültürel hegemonyası için de araçsallaştırıldığını görmek mümkündür. Özellikle, LGBTİ derneklerin hedef gösterilmesi ve yaşadıkları denetimler, adında Hristiyan geçen yabancı bir vakıftan alınan fonların ülkenin kamusal tartışma gündemini günlerce meşgul etmesi, iktidarın muhafazakâr hayali cemaati dışında kalan her kişi ve kuruluşa tahammülünün olmadığını gösteriyor.

Özellikle, Türkiye gibi muhafazakâr otoriterleşme sürecine giren ülkelerde, hükûmetlerin öncelikle özgürlükçü sivil toplumu hedef tahtasına oturtması, sivil toplumun demokrasinin son kalesi olduğunu hatırlamamıza vesile olması gerekir. Öyle ki, siyasal partilerin, meslek kuruluşlarının, üniversitelerin ve en önemlisi medyanın muhalefet güçlerinin iyiden iyiye aşındığı düşünüldüğünde, sivil toplumun yaratıcı enerjisinin söz konusu Kanuna karşı en güçlü muhalefet kanalı olarak ortaya çıktığı savunulabilir. Nitekim, Türkiye sivil toplumu bu görüşü haklı çıkarmıştır. Uluslararası Af Örgütünün yayınladığı *Türkiye: Terörle Mücadeleyi Araçsallaştırmak* raporu, ilgili Kanunun terörizmin kapsamının oldukça geniş yorumlanmasıyla asıl amacın sivil toplumun hükûmetin dar ve baskıcı kalıplarına sokulmaya çalışıldığını göstermiştir.